

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta
Katedra francouzského jazyka a literatury

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Pařížské podsvětí v románech V. Huga
The Parisian underworld in Hugo's novels

Karolína Mašková

Vedoucí práce: PhDr. Renáta Listíková, Dr.
Studijní program: Specializace v pedagogice
Studijní obor: Anglický jazyk se zaměřením na vzdělávání — Francouzský jazyk
se zaměřením na vzdělávání

Odevzdáním této bakalářské práce na téma *Pařížské podsvětí v románech Victora Huga* potvrzuji, že jsem ji vypracovala pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále potvrzuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Praha 23. července 2020

Ráda bych zde poděkovala paní PhDr. Renátě Listíkové, Dr. za její ochotu při vedení práce a cenné rady.

ABSTRAKT

Tato bakalářská práce je zaměřena na pařížské podsvětí v románech *Chrám Matky Boží v Paříži* a *Bídníci*, jejichž autorem je francouzský spisovatel 19. století Victor Hugo. První dvě kapitoly seznamují s vlivy, které působily na tvorbu Victora Huga, a shrnují historické události, které se staly v době zmíněných románů. Třetí kapitola se věnuje hlavním postavám obou románů a zkoumá jejich chování, které je ovlivněno bídou či zločinem podsvětí Paříže. Zároveň jsou v těchto postavách odhaleny rysy romantismu. Jako porovnání je uvedeno dílo *Tajnosti pařížské*, jehož autorem je Eugène Sue a které mělo vliv na tvorbu románu *Bídníci*. Poslední část tvoří přehled adaptací, které více či méně odpovídají původnímu znění románů *Bídníci* a *Chrám Matky Boží v Paříži*.

KLÍČOVÁ SLOVA

Victor Hugo, *Bídníci*, *Chrám Matky Boží v Paříži*, podsvětí Paříže, romantismus

ABSTRACT

This bachelor thesis deals with Parisian underworld in the novels *The Hunchback of Notre-Dame* and *Les Misérables*, which were written by Victor Hugo, French author of the 19th century. The first two chapters present the influences, which had effect on the work of Hugo, and summarize the historical events which happened in the period of the novels. The third chapter introduces the main characters of both novels and examines their behaviour influenced by their poverty and the crime of Parisian underworld. In addition, the features of Romanticism are observed in the characters. The novel *The Mysteries of Paris* by Eugène Sue inspired the creation of Hugo's *Les Misérables*, therefore, it is mentioned for comparison. The last part consists of the summary of the adaptations which, more or less, correspond to the original version of the novels *Les Misérables* and *The Hunchback of Notre-Dame*.

KEYWORDS

Victor Hugo, *Les Misérables*, *The Hunchback of Notre-Dame*, the underworld of Paris, Romanticism

Obsah

Úvod	6
1 Vlivy na tvorbu románů <i>Bídníci</i> a <i>Chrám Matky Boží v Paříži</i>	8
2 Historie Paříže	14
2.1 Paříž v době děje románu <i>Chrám Matky Boží v Paříži</i>	14
2.2 Paříž v době děje románu <i>Bídníci</i>	14
3 Pařížské podsvětí v románech Victora Huga	16
3.1 Pařížské podsvětí v díle <i>Chrám Matky Boží v Paříži</i>	16
3.1.1 Dvůr divů	17
3.1.2 Vývoj Gringoir	19
3.1.3 Srovnání vybraných postav	22
3.2 Pařížské podsvětí v díle <i>Bídníci</i>	25
3.2.1 Postava Jeana Valjeana	26
3.2.2 Srovnání galejí s klášteřem	29
3.2.3 Postava Javerta	29
3.2.4 Bída vybraných postav	30
3.2.5 Gamén Gavroche	33
3.2.6 Hantýrka	35
3.2.7 Třetí propadliště	35
3.2.8 Stoka Paříže	37
3.3 Srovnání s dílem <i>Tajnosti pařížské</i>	38
4 Filmové adaptace	41
Závěr	43
Résumé ve francouzštině	45
Seznam použitých informačních zdrojů	48

Úvod

Tato bakalářská práce se zabývá podsvětím Paříže v románech *Bídníci* a *Chrám Matky Boží v Paříži*, jejichž autorem je známý francouzský spisovatel 19. století Victor Hugo. Hugovy romány jsou známy po celém světě, a to především díky svým výjimečným postavám. Proto v této práci věnujeme pozornost a podrobíme hlubší analýze právě hlavní či vedlejší postavy zmíněných děl, a místa, kde se střetává bída a zločin, a zároveň ukážeme, jak jsou jimi postavy více či méně ovlivněny.

Uvedením do tématu bude první kapitola zaměřena na události v životě V. Huga, které měly vliv na tvorbu zmíněných dvou románů, a také jaký byl autorův záměr pro jejich ztvárnění. V následující kapitole bude nastíněn historický kontext v době dění románů neboli seznámení se situací Paříže 15. století, kdy probíhá děj románu *Chrám Matky Boží v Paříži*, a první poloviny 19. století, kdy se odehrávají *Bídníci*. Tím bude ukončena teoretická část neboli nastínění autorova života a historického kontextu děje obou románů.

Praktická část této práce začíná třetí kapitolou, kde budou analyzovány hlavní i vedlejší postavy, které se setkávají s prostředím, kde vládne chudoba a zločin, tedy s podsvětím Paříže. Metoda analýzy bude spočívat v porovnání postav mezi sebou či bude vysvětlena jejich role v románu na pozadí zmíněného historického kontextu a zároveň i literárního směru, ve kterém jsou díla napsána, tedy romantismu. Obdobně budou popsána prostředí, v nichž se odehrává zločin, a bude vysvětlen jejich význam pro pařížské podsvětí.

Na závěr bude uvedeno dílo *Tajnosti pařížské*, jehož autorem je současník V. Huga Eugène Sue, a bude porovnáno s *Bídníky*, jelikož oba romány zobrazují Paříž v 1. polovině 19. století a zároveň obsahují téma zločinu. V poslední kapitole budou pro zajímavost zmíněny adaptace Hugových románů, jichž se týká tato práce, a bude přidán hodnotící komentář k filmovým zpracováním.

Cílem práce je tedy seznámit čtenáře s vlivy, které působily na život autora při tvorbě obou románů, jako např. historické události, jeho dětství či rodinné vztahy. Dále porovnat či analyzovat postavy a prostředí, které mají vliv na jejich bídné postavení ve společnosti, a vyjmenovat prostředky, které autor použil k jejich zobrazení. V neposlední řadě potom

porovnáme romány *Bídníci* a *Tajnosti pařížské*, jelikož se oba autoři zabývali obdobnými tématy.

1 Vlivy na tvorbu románů *Bídníci* a *Chrám Matky Boží v Paříži*

Victor Hugo se narodil jako třetí syn 26. února 1802 v Besançonu. Narodil se velmi slabý a jen díky péči své matky přežil.¹ Byl však velice bystrý, a když ho chtěli učít číst, zjistili, že se to již naučil sám. Velký vliv na něho měla zahrada, kde poznával její krásy i hrůzy, které ho vedly k přemýšlení. Lákal ho také děs či tajemno.² Co se týče postoje k císaři Napoleonovi Bonaparte, měl jako jiné francouzské děti obdiv pro jeho hrdinství, ale zároveň ho nenáviděl pro jeho tyranství. Totožnou směs obdivu a odporu měl mladý Victor i vůči svému otci – byl hrdý na otce generála a hraběte, ale zároveň k němu pociťoval zášť, jelikož viděl svou milovanou matku nešťastnou.³

V roce 1816, kdy bylo Victorovi 14 let, napsal verše do básnické soutěže vyhlášené Francouzskou akademií a jeho popularita tím začínala stoupat – jeho staršího bratra Eugène na něj poněkud žárlil.⁴ Ve stejném roce také vyřkl svůj ambiciózní cíl „*Je veux être Chateaubriand ou rien*“.⁵ V roce 1818 se rozvedli jeho rodiče a Hugo se nastěhoval ke své milované matce, kde měli oba bratři velkou podporu, jelikož matka v nich viděla velké spisovatele. V této době se také Victor setkal se svou první láskou Adélou (do které byl zamilován i Eugène).⁶

Těžkou ránou byla smrt matky v roce 1821. V den matčina pohřbu se Victor procházel ulicemi a uviděl dům Adély, kde se smálo a tančilo. Později měl díky této trpké vzpomínce pochopení pro chudáky, kteří zírají oknem na slavnosti bohatých se stejnou hořkostí v duši, jako měl on.⁷ Avšak jeho vztah s Adélou byl nyní na dobré cestě. Další životní zkouškou po smrti jeho matky byl boj s bídou. Díky Adéle se však usmířil se svým otcem a ten se smířil se synovou literární dráhou, ba dokonce ho finančně podpořil. Nakonec se Victor

¹ MAUROIS, André. *Olympio and život Victora Huga*. Z francouzského originálu *Olympio ou la vie de Victor Hugo*, vydaného nakl. Hachette v Paříži roku 1954, přeložila dr. Božena Kaupová. V Praze: Mladá fronta, 1977; str. 22

² Id. str. 34-35

³ Id. str. 42

⁴ Id. str. 70-87

⁵ Victor Hugo – Le Guide Complet. *La langue française* [online]. 28 octobre 2019 [cit. 2020-05-06]. Dostupné z: <https://www.lalanguefrancaise.com/litterature/victor-hugo/>

⁶ MAUROIS, André. Op. cit. str. 75-77

⁷ Id. str. 96-97

s Adélou oženil v roce 1822 a Adéla tak svou rolí v autorově životě přispěla k rozvoji jeho poezie, ke které však byla spíše lhostejná.⁸

Zdraví bratra Eugèna se horšilo a jeho neblahý osud byl důvodem Victorova smutku a i výčitek svědomí, že uvrhl svou slávou a svatbou s Adélou svého bratra v zoufalství. V jeho díle se tak objevuje téma zneprátelených bratrů, např. v *Chrám Matky Boží v Paříži* v podobě Klaudia Frolla. Rok po svatbě se narodil syn Leopold a následující rok dcera Leopoldina, avšak syn ve dvou letech zemřel⁹. Mezitím měla nemoc bratra Eugèna pozitivní vliv na vztah Victora s otcem; otec se stal jeho oporou a stejně tak se změnil jeho pohled na Napoleona Bonaparta – již pro něj nebyl tyranem, ale hrdinou.¹⁰ Tato změna je pozorovatelná v díle *Bídnicí* na postavě Maria.

Hugo dlouhodobě trápil trest smrti. Jedním z důvodů patrně byly jeho vzpomínky z dětství, jelikož zpovzdálí viděl popravy v Itálii a ve Španělsku. V roce 1829 vyšlo dílo *Poslední den odsouzenec*, kde autor vyjádřil svůj nesouhlas vůči trestu smrti. Pro zachování věrnosti díla se při psaní vydal studovat podmínky života trestanců v káznících, výkon trestu smrti a přesun vězňů na galeje.¹¹

Díla vycházela, ale přesto byl Hugo zavalen dluhy, ze kterých měl hrůzu, a obviňoval manželku z marnotratnosti.¹² Na začátku roku 1830 se stalo finanční podporou rodině dílo *Hernani* a mohli se přestěhovat na Champs-Élysées.¹³ Červencová revoluce téhož roku měla vliv na tvorbu románu *Chrám Matky Boží v Paříži*, jež je v příběhu vyobrazena jako vzpoura lidu proti duchovenstvu i králi. Hugo zde vykresluje své přesvědčení, že „každé velké lidové hnutí... vyplaví vždy z nejspodnější sedliny ducha svobody“¹⁴.

Hugo napsal *Chrám Matky Boží v Paříži* za pouhých šest měsíců a dokončil jej tak v té nejzazší lhůtě stanovené vydavatelem (v roce 1831). Pouhé studie pro toto dílo mu zabrali tři roky: zkoumal kroniky, listiny, Paříž za Ludvíka XI. a zvláště katedrálu, jelikož chtěl zachovat věrnost prostředí a popsat jeho obyvatele. Autor v díle zanechal část sám sebe ve

⁸ Id. str. 101-119

⁹ Id. str. 126-132

¹⁰ Id. str. 142-149

¹¹ Id. str. 180-181

¹² Id. str. 182

¹³ Id. str. 198-217

¹⁴ *Dějiny francouzské literatury 2. díl*. Kolektiv autorů za vedení univ. prof. dr. Jana Fischera, DrSc. V Praze: Academia, Nakladatelství Československé Akademie věd, 1976; str. 237

Frollovi (boj bratrů) a Esmeraldě předal půvab své Adély. Dále jsou v díle obsažena Hugova závažná témata: téma trojího soupeření o dívku (páter – Quasimodo – kapitán Phœbus), námět revoluce 1830 ve smířování Frolly s osudovostí a téma osudu bezbranné dívky chycené církevními soudy. Autor vdechl život pařížské katedrále díky dramatickému popisu a jeho dílo v budoucnu ovlivnilo francouzskou architekturu tím, že stavby z doby předrenesanční byly opět uctívány (dříve považované za barbarské).¹⁵

Čtenář se setká v tomto románu s autorovou sympatií s trpícími, kteří jsou zde vyobrazeni jako ubožáci žijící těžkým životem. Jeho cílem bylo zachytit „*tři problémy století: poníženi člověka v proletariátu, úpadek ženy hladem, mrzačení dítěte tmou*“¹⁶. Byl názoru, že dokud v některých místech bude nadále přítomné sociální strádání, nevědomost a bída, nemusejí podobná díla postrádat užitečnosti.¹⁷ Jinými slovy, Hugo toužil svým dílem převychovat všechny vrstvy společnosti a věřil, že dobrotou a výchovou může být zabráněno sporům a nedorozuměním ve společnosti. Důkazem zmíněné autorovy teze je později ztvárnění postavy Jeana Valjeana.¹⁸ Zapojoval se tak do jednoho z proudů romantismu zajímavějšího se o lidové vrstvy a jejich vzdělání (dalším autorem je např. George Sandová).

V roce 1832 se Hugovi opět přestěhovali, nyní do bytu na place Royale na jedno z nejkrásnějších náměstí v Paříži nacházejícího se v samém srdci tehdejší lidové čtvrti¹⁹. Hugo si sám prošel období strádání, proto měl soucit s chudými a procházel se touto čtvrtí. Zajímal se stále o nespravedlivé tresty a zákony formulované ve prospěch bohatých a toužil napsat román, kde by vyjádřil všechny vzpomínky na psance ze svého dětství. Již tehdy autor přemýšlel o postavách *Běd* (*Les Misères*, později *Les Misérables* neboli *Bídníci*), např. že napíše o trestanci, který byl ke svému činu dohnán okolnostmi.²⁰

Dne 5. června 1832 psal Hugo hru v Jardins des Tuileries, když uslyšel výstřely z okolí Les Halles. Nešel rovnou domů a naopak šel prázdnými ulicemi Paříže za výstřely, až narazil na barikády poblíž Les Halles. Hugo poté do svého díla *Bídníci* přidal i pařížské studenty, kteří pod vedením Enjolrase (jedna z postav *Bídníků*) byli členi fiktivní skupiny Přátelé

¹⁵ MAUROIS, André. Op. cit. str. 226-228

¹⁶ *Dějiny francouzské literatury 2. díl*. Op. cit. str. 254

¹⁷ Id. str. 254

¹⁸ Id. str. 255

¹⁹ Dnes, od roku 1800, nese náměstí název Place des Vosges, leží ve čtvrti Le Marais.

²⁰ MAUROIS, André. Op. cit. str. 247-252

ABC, která noc před pohřbem generála Lamarqua plánovala povstání. V románu autor zobrazil studenty stavící barikády v rue de la Chanvrerie (která dnes již neexistuje). Před napsáním *Bídníků* bylo červnové povstání téměř zapomenuto a díky Hugovi se stalo důležitým momentem v historii Paříže skrze jeho zachycení události z 5. června 1832.²¹

Co se týče Hugova milostného života, spisovatel našel novou lásku u mladičké Julietty (v roce 1833). Jeho manželka Adéla mu milenku tolerovala a jejich manželský vztah se stal postupně spíše sourozeneckým.²² V roce 1837 s Juliettou objevil městečko Montreuil-sur-Mer a v dopisu své ženě líčil vzhled tohoto města, které později sehraje roli v románu *Bídníci*.²³ Téhož roku zemřel bratr Eugène²⁴ a následně roku 1843 zemřela Hugova nejstarší a nejmilejší dcera Leopoldina se svým novomanželem při nehodě na řece Seině. Otec byl její smrtí velice zdrcen a mísily se v něm neopodstatnitelné výčitky svědomí.²⁵

Stále plánoval kompozici *Bídníků* a rozdělil dílo do čtyř částí: „*příběh světce, příběh galejníka, příběh ženy a příběh panenky*“²⁶. Hugo dokázal především promlouvat otevřeně k lidem o morálce, o bídě spojené s nezaměstnaností dělníků – o jejich holých příbytcích, bosých dětech a dcerách donucených k prostituci.²⁷ V roce 1848 se autoři literárních děl zapojují do revoluce, která je nesena vznešenými ideály romantiků, jako je Lamartine, Hugo či Sandová.²⁸

Od února 1851 prožíval Hugo období politicky obtížné, jelikož odmítal vládu Ludvíka Napoleona. V prosinci Hugo odjel z Paříže do Bruselu pod jiným jménem a následně za ním přijela Julietta i s rukopisem *Běd*²⁹. V srpnu 1852 se všichni stěhují na bretonský ostrov Jersey, kde se plně věnuje *Bědám*, které již přejmenoval na *Bídníky*. V prosinci

²¹ Victor Hugo's Inspiration for Les Misérables: The June Rebellion of 1832. *History Things* [online]. 22 November 2016 [cit. 2020-05-06]. Dostupné z: <https://historythings.com/victor-hugos-inspiration-les-miserables-june-rebellion-1832/>

²² MAUROIS, André. Op. cit. str. 262-293

²³ La ville a inspiré Victor Hugo. *Le Parisien* [online]. 2 août 2016 [cit. 2020-05-06]. Dostupné z: <http://www.leparisien.fr/archives/la-ville-a-inspire-victor-hugo-02-08-2016-6009999.php>

²⁴ MAUROIS, André. Op. cit. str. 319-338

²⁵ Id. str. 366-384

²⁶ Id. str. 385

²⁷ Id. str. 407-416

²⁸ FERRO, Marc. Dějiny Francie. Z francouzského originálu *Histoire de France*, vydaného nakl. Odile Jacob v roce 2001, přeložily Jitka Matějků a Doubravka Olšáková. V Praze: NLN, s.r.o. Nakladatelství lidové noviny, 2006; str. 216

²⁹ Comment Victor Hugo a écrit "Les Misérables." *France Culture* [online]. 16. 1. 2020 [cit. 2020-05-06]. Dostupné z: <https://www.franceculture.fr/litterature/comment-victor-hugo-a-ecrit-les-miserables>

1852 vláda povolila návrat všem, kteří podepíší, že nebudou podnikat nic proti vládě, ale Hugo se nevrátil.³⁰ V roce 1855 byl Hugo vykázán z Jersey a přestěhoval se s rodinou na Guernesey³¹. Druhé císařství nabídlo v roce 1859 amnestii, ale Hugo stále odmítal se slovy: „Až se vrátí svoboda, vrátím se i já.“³². Z exilu do Paříže vysílal své myšlenky a pobízel lid ke svržení tyrana Napoleona III. Právě díky exilu stoupla autorova popularita (doba vydání *Bídníků*). Jeho role v politických konfliktech nebyla příliš výrazná, avšak síla jeho způsobu vyjadřování povýšila jeho myšlenky.³³

V červnu roku 1861 bylo dílo *Bídníci* dopsané a publikované ve Francii a v Belgii roku 1862. 30 let čerpal Hugo inspiraci a náměty k tomuto rozsáhlému románu, např. poznámky o galejích, o průmyslu v Montreuil-sur-Mer. O monsignoru Miollisovi, biskupu z Digne, (v románu monsignore Myriel) mluvili všichni v městečku Digne a jeho sekretář vyprávěl Hugovi o galejníku Pierru Maurinovi, který byl vyhnán všemi hostinskými ve městě, jelikož měl žlutý průvodní list a byl přijat právě až u biskupa. Ale Maurin neukradl nic na rozdíl od postavy Jeana Valjeana a navíc jej biskup poslal ke svému bratru.³⁴ Eugène-François Vidocq byl také inspirací pro postavu Valjeana. Vidocq (1775-1857) byl bývalý trestanec, který se později stal policistou a vedoucím policejní prefektury. Stejně jako Valjean, Vidocq byl vedoucím továrny a také zachránil muže uvízlého pod vozem. Vidocq svým pozdějším životem jako policista také inspiroval Huga pro postavu Javerta.³⁵

Hugo čerpal i z vlastního života, např. mladičkový Hugo v postavě Maria a otec Huga v postavě generála Pontmercyho, vášnivá mladistvá láska Victora a Adély podobná lásce Maria a Cosetty, Mariův postoj k Napoleonovi podobný Hugovu. Dále např. jeho milenka Julietta přispěla v románu popisem kláštera. Lidé byli z románu nadšeni, až na některé kritiky, např. Baudelaire a Flaubert tvrdili, že postavy nejsou reálné. Avšak právě tyto postavy se staly známými hrdiny právě svým vymykáním se z normálu – některé naprosto milosrdné, jiné naprosto zkažené. Navíc autor dosáhl i reálnosti románu pomocí

³⁰ MAUROIS, André. Op. cit. str. 444-462

³¹ Id. str. 501

³² Id. str. 524

³³ FERRO, Marc. Op. cit. str. 233

³⁴ MAUROIS, André. Op. cit. str. 540-541

³⁵ HUGHES, David. Is Les Miserables a true story? Real-life inspiration behind Victor Hugo's epic novel. *INews* [online]. London, 1 February 2019 [cit. 2020-05-06]. Dostupné z: <https://inews.co.uk/culture/books/les-miserables-bbc-book-victor-hugo-true-story-141827>

historických událostí – císařství, Restaurace, revoluce 1830. Dále kritici komentovali autorovy přídatky k dílu, např. život v klášteře, které považovali za zbytečné.³⁶

Hugo nebyl jediný, kdo chtěl svým dílem upozornit na znepokojivé podmínky chudých dětí. Obecně se kolem poloviny 19. století stala dětská práce motivem literárních děl, např. v Anglii *Oliver Twist* (1838). Eugène Sue i Victor Hugo protestovali svými díly především proti způsobu, jakým byly děti nuceny pracovat.³⁷ Suovi *Tajnosti pařížské* vyšly v roce 1842 a měly tak vliv na kompozici *Bídníků*.³⁸ Na konci 18. století ve velkých prádelnách tvoří dětská síla 45% zaměstnanců. Na začátku 19. století byl v některých továrnách stanoven věk od 10 let, ale mnohdy byly zaměstnané mnohem mladší děti. Kromě spisovatelů se ozývali i lékaři, kteří poukazovali na špatné zdraví pracujících dětí. Věk byl limitován až zákonem v roce 1874: zaměstnání v továrnách až od 12 let (pracovní doba 12 hodin denně), dále v roce 1892 od 13 let (pracovní doba 10 hodin denně).³⁹

³⁶ MAUROIS, André. Op. cit. str. 542-548

³⁷ FERRO, Marc. Op. cit. str. 511-512

³⁸ MAUROIS, André. Op. cit. str. 540

³⁹ FERRO, Marc. Op. cit. str. 511-512

2 Historie Paříže

2.1 Paříž v době děje románu *Chrám Matky Boží v Paříži*

První polovina 15. století byla pro Francii katastrofální, neboť zemi soužily války jak občanské, tak i s cizími zeměmi, především Stoletá válka s Anglií 1337-1453. Kromě nepokojů vypukla roku 1418 morová epidemie (la peste noire), jež byla zřejmě rozšířena kočovnými kmeny z Asie. Ve 14. století došlo rovněž k hospodářské krizi, obyvatelé trpěli hladem a špatné životní podmínky podpořily šíření moru i v 15. století. Po smrti Karla VI. byl korunován roku 1422 Jindřich VI. Anglický. Johanka z Arku (Jean d'Arc, 1412-1432) vedla francouzská vojska pro zbavení země Angličanů: 1429 osvobodila Orléans a poté i další francouzská města. Díky jejím vítězstvím byl téhož roku korunován v Remeši Karel VII. Stoletá válka je ukončena roku 1453 vítězstvím Francie, jelikož vlastnila zpět všechna francouzská území, která Anglie před válkou zabrala.

Druhá polovina 15. století je oproti první klidnější. Roku 1461 se ujal vlády syn Karla VII Ludvík XI, který panuje do roku 1483. Jeho rezidencí v Paříži byl Hôtel des Tournelles situovaný téměř mimo město, na předměstí, na severní straně dnešní place des Vosges, dříve place Royale. Ludvík XI byl ke konci svého života stále více podezíravý, což je vyobrazeno i v Hugově díle. Co se týče klíčových změn v 15. století, je důležité zmínit, že Sorbonna obdržela v roce 1470 první tiskařské lisy a knihtisk se pak rozšiřuje dále.⁴⁰

2.2 Paříž v době děje románu *Bídníci*

Napoleon Bonaparte (1769-1821) se stává císařem roku 1804, což Pařížané nepřijali příliš přívětivě. Jeho vláda byla velice nevšední dobou v historii, jelikož během 10 let vedl mnoho válek a mnohokrát zvítězil, Francie de facto ovládala Evropu.⁴¹ Nabídky dohod koalice Napoleon odmítal a i přes jeho úspěšné vojenské manévry byl počtem převyšujícími vojsky koalice utlačován směrem k Paříži. Koalice však změnila taktiku a směřovala útok na hlavní město. Napoleon chtěl v dubnu 1814 pomoci Paříži, ale jeho maršálové vyjádřili své pochybnosti a požadovali, aby abdikoval. Byl odeslán do

⁴⁰ VII. Paris sous les Valois. - XVe siècle. *Histoire de Paris - Fernand Bournon* [online]. 24. 3. 2015 [cit. 2020-05-06]. Dostupné z: <http://fernandbournon.free.fr/paris/livre-1-chapitre-07.php>

⁴¹ XIV. Le Consulat et l'Empire. *Histoire de Paris - Fernand Bournon* [online]. 24. 3. 2015 [cit. 2020-05-06]. Dostupné z: <http://fernandbournon.free.fr/paris/livre-1-chapitre-14.php>

vyhnanství na ostrov Elba, avšak v březnu roku 1815 se navrátil opět k moci – jeho krátká vláda do července 1815 je nazývána stodenní císařství (Les Cents Jours). Napoleonův poslední útok je známá bitva u Waterloo v červnu 1815, která je rozebrána v Hugově románu *Bídníci*. Následovalo období Restaurace a vláda Ludvíka XVIII. do roku 1824, kdy zemřel. Poté se ujal vlády jeho bratr Karel X, který byl před Revolucí oblíbený mladík, ale nyní byl starý a obklopený odpůrci nových myšlenek. Pařížané jeho vládu neuznávali, a tak vypukla koncem července roku 1830 revoluce. Důvodem bylo omezení svobody tisku a hlasovacího práva.⁴² Revoluce usadila na trůn Ludvíka Filipa I., který slíbil Francii svobodu, avšak jeho vláda místo toho přinesla mnoho nepokojů. Jedna z prvních bouří přišla již 4. února 1831. Další ránou pro Paříž byla epidemie cholery, která trvala od března až do září roku 1832. Ve Francii zemřelo na 20 000 obyvatel.⁴³ Nejvíce jich zemřelo v pařížských chudých čtvrtích, ti z rozsahu epidemie obviňovali vládu.⁴⁴

Generál Jean Maximilien Lamarque (1770-1832) byl jednou z obětí epidemie a zemřel začátkem června téhož roku. Byl lidem považován za hrdinu a zastávce svobody. Právě při jeho pohřbu 5. června 1832 vypukly nepokoje – dav vypřáhl pohřební vůz z konvoje a chtěl odvézt tělo generála do Panthéonu.⁴⁵ Během tohoto dne povstalo přibližně 3000 lidí, kteří měli barikády ve východní a centrální části Paříže. V noci z 5. na 6. června byla povolána královská garda čítající 20 000 mužů a posílena dalšími 40 000. Vojáci tlačili povstalce do historického centra Paříže, kde lidé začali stavět barikády v ulicích Saint-Martin a Saint-Danis. I když povstalci bojovali odvážně, vzpoura byla potlačena večer 6. června a na obou stranách bylo přibližně 150 mrtvých a 500 zraněných. Tuto událost známou jako červnové povstání zachytil Hugo ve svém románu *Bídníci*.⁴⁶

⁴² XV. Paris sous la Restauration. *Histoire de Paris - Fernand Bournon* [online]. 24. 3. 2015 [cit. 2020-05-06]. Dostupné z: <http://fernandbournon.free.fr/paris/livre-1-chapitre-15.php>

⁴³ XVI. Paris sous Louis-Philippe. *Histoire de Paris - Fernand Bournon* [online]. 24. 3. 2015 [cit. 2020-05-06]. Dostupné z: <http://fernandbournon.free.fr/paris/livre-1-chapitre-16.php>

⁴⁴ Victor Hugo's Inspiration for Les Misérables: The June Rebellion of 1832. *History Things* [online]. 22 November 2016 [cit. 2020-05-06]. Dostupné z: <https://historythings.com/victor-hugos-inspiration-les-miserables-june-rebellion-1832/>

⁴⁵ XVI. Paris sous Louis-Philippe. *Histoire de Paris - Fernand Bournon* [online]. 24. 3. 2015 [cit. 2020-05-06]. Dostupné z: <http://fernandbournon.free.fr/paris/livre-1-chapitre-16.php>

⁴⁶ Victor Hugo's Inspiration for Les Misérables: The June Rebellion of 1832. *History Things* [online]. 22 November 2016 [cit. 2020-05-06]. Dostupné z: <https://historythings.com/victor-hugos-inspiration-les-miserables-june-rebellion-1832/>

3 Pařížské podsvětí v románech Victora Huga

Romány Victora Huga, *Chrám Matky Boží v Paříži* a *Bídnici* mají mnoho společných rysů, a to především místo děje, Paříž. Romány dávají zároveň možnost pozorovat proměny velkoměsta z hlediska chronologického vývoje, jelikož děj *Chrám Matky Boží v Paříži* je zasazen do 15. století, avšak *Bídnici* se odehrávají v 1. polovině století 19.

Oba romány se shodují v podrobném vykreslení chudé společenské vrstvy soudobé Paříže, která je zachycena v příběhu hlavních či vedlejších postav díla nebo v pečlivých popisech různorodých míst, kde se střetává zločin a chudoba. Pro tuto bakalářskou práci jsou nejdůležitější postavy zločinné či ty, které se přímo setkávají s podsvětím Paříže.

3.1 Pařížské podsvětí v díle *Chrám Matky Boží v Paříži*

Sám Victor Hugo definoval svůj román *Chrám Matky Boží v Paříži*: „*C'est une peinture de Paris au quinzième siècle et du quinzième siècle à propos de Paris. Louis XI y figure dans un chapitre. C'est lui qui détermine le dénouement. Le livre n'a aucune prétention historique, si ce n'est de peindre peut-être avec quelque science et quelque conscience, mais uniquement par aperçus et par échappées, l'état des mœurs, des croyances, des lois, des arts, de la civilisation enfin, au quinzième siècle. Au reste, ce n'est pas là ce qui importe dans le livre. S'il a un mérite, c'est d'être œuvre d'imagination, de caprice et de fantaisie.*“⁴⁷ neboli jako obraz Paříže v 15. století a 15. století o Paříži; kniha nepředstírá historii jako takovou, není to nic než vyobrazení, možná s nějakými prvky historického povědomí, ale soustředí se na celkový obraz, na mravy, víru, zákony, umění a civilizaci 15. století; jestliže má toto dílo stále ohlas, pak je to tím, že je to dílo představivosti, rozmarů a fantazie.⁴⁸ Jinými slovy, Hugův román představuje čtenáři Paříž v 15. století včetně jejího obyvatelstva. Přestože zde čtenář nalézá i historické poznámky, stále se jedná o fikci, jejíž postavy se zrodily v autorově fantazii.

Z historického hlediska zde především čtenář nalézá autorův obdiv ke středověku (např. popis katedrály Notre-Dame), který míchá se svou fantazií, romantickým námětem, nadsázkou či kontrasty dobra a zla. Nejedná se však o idealizaci středověké doby, nýbrž

⁴⁷ HOVASSE, Jean-Marc. À propos de l'œuvre. *Essentiels Littérature* [online]. [cit. 2020-05-06]. Dostupné z: <https://gallica.bnf.fr/essentiels/hugo/dame-paris/propos-oeuvre>

⁴⁸ volný překlad autorky práce

o pohled na hrubost a nespravedlnost v 15. století za vlády Ludvíka XI. Z hlediska děje je celý příběh pln nepředvídatelných situací a zároveň sympatie k nižší vrstvě společnosti, ze které pocházejí hlavní postavy. Hugo popisuje postavy od žebráků až po krále a detailně zachycuje i prostředí špinavých středověkých ulic, Dvůr divů, ale i majestátnost Chrámu Matky Boží.⁴⁹

3.1.1 Dvůr divů

Román *Chrámu Matky Boží v Paříži* seznamuje čtenáře, kromě hlavního místa konání děje, tedy prostranstvím před a kolem chrámu Notre-Dame, s nechvalně známým místem zlodějů a vyvrhelů zvaným „Dvůr divů“ (v originálním znění „la cour des Miracles“). Žebráci z „la cour des Miracles“ často předstírali svá zranění, aby dostali od obyvatel Paříže větší almužny. Při návratu do dvora odhodili své převleky a fingovaná zmrzačení, a jako by působením nějakého tajemného kouzla onoho místa, byli opět zdraví.⁵⁰ Tak vznikl název, tohoto na první pohled obyčejného náměstí, avšak s těmi nejproslulejšími lupiči a tuláky Paříže: „*Byl to jakýsi nový svět, neznámý, neslýchaný, nestvůrný, přízemní, jak mraveniště se hemžící, fantastický*“⁵¹.

Filozof a básník Gringoire do tohoto místa zabloudí v té nejobávanější večerní hodině a blížíc se ke Dvoru divů se setkává právě s žebráky a zřejmě falešnými mrzáky: „*přibývalo kolem něho beznohých, slepých, chromých, bezrukých, jednookých i malomocných s vředy, zablácených jako slimáci po dešti, vyběhajících tu z domů, tu z přilehlých uliček, tu ze sklepních otvorů, a všichni, všelijak kulhající*“⁵². Homodiegetický vypravěč popisuje toto prostředí, jako kdyby se zde on sám nacházel, a přirovnává ho k bradavici Paříže či žumpě, kde se shlukuje zločin a jiné neřesti Paříže: „*kde mizeli beze stopy soudní úředníci a městští strážníci, když se tam odvážili... v ošklivé bradavici na tváři Paříže; ve stoce, z níž každého rána vytékal a každou noc jako do žumpy se vracel potok neřestí, žebráctví a tuláctví... v ohromné šatně, kde se oblékali a svlékali v oné době všichni herci té věčné komedie, kterou na pařížské dlažbě hraje krádež, prostituce*

⁴⁹ *Dějiny francouzské literatury 2. díl*. Op. cit. str. 236-237

⁵⁰ La Cour des Miracles. *L'Internaute* [online]. [cit. 2020-06-06]. Dostupné z: <http://www.linternaute.fr/expression/langue-francaise/82/la-cour-des-miracles/>

⁵¹ HUGO, Victor. *Chrámu Matky Boží v Paříži*. Z francouzského originálu *Notre-Dame de Paris*, vydaného nakl. Alexandre Haussiaux v Paříži roku 1856, přeložila Milena Tomášková. V Praze: Garamond, 2018, str.

68

⁵² Id. str. 69

a vražda“⁵³. Jinými slovy se tedy jedná o malý uzavřený svět, který si určuje svá vlastní pravidla. Kromě tuláků a jiných individuí postavených mimo zákon nesmí do těchto míst nikdo cizí vstoupit. Gringoire vkročí do Dvora divů nezáměrně, což ho však neomlouvá a čeká ho tady trest smrti. Avšak díky mladé tulačce Esmeraldě je zachráněn, jelikož si ho dívka, aby ho vysvobodila, vezme za muže. Gringoire se tím stává obyvatelem Dvora divů.

Co se týče bližšího popisu místa, část Dvora divů je obklopena starou městskou hradební zdí, kde se ve sklepení jedné polorozpadlé věže nalézá krčma: „*byl to jakýsi obrovský úl, který hlučel ve dne v noci*“⁵⁴. Je to místo, kde je stále zábava, i když ostatní prostranství spí: „*kdy ostatní žebráci už spali..., kdy z nesčetných mravenišť zlodějů, holek, ukradených i nemanželských dětí nebylo již slyšet jediného výkřiku...*“⁵⁵. Scházejí se zde všechna možná individua, např. scéna z večera před pochodem na Notre-Dame: jedna skupinka kolem tak zvaného vévody egyptského a cikánského barona Matyáše Hungadi Spicali, kde se právě baví o černé a bílé magii, a druhá skupinka okolo krále Dvora divů Kulhavého Špindíry, kde se připravují zbraně k útoku na chrám. Přestože se jedná o spodinu společnosti, ke čtenářovu překvapení má mnoho z nich starost právě o osud jednoho z obyvatel Dvora divů – Esmeraldu, a připravují se na její vysvobození: „*Chudáček Esmeralda! řekl jakýsi cikán. Je to naše sestra. Musíme ji odtud dostat.*“⁵⁶.

Vypravěč líčí jejich (pro čtenáře spíše nečekanou) disciplínu, když svého krále poslouchají na slovo, např. „*Seřad'te se, hantýrníci!... Seřad'te se, cikáni! Seřad'te se, galejští!*“⁵⁷. Následně jim poručí, aby šli tiše a bez pochodní k chrámu Matky Boží. Pochod z Dvora divů se oděhl do tmy, jelikož v 15. století neexistovala noční pouliční osvětlení Paříže. Až u chrámu dav zapálí své pochodně a zvoník Quasimodo vidí z vysokých věží chrámu hemžící se dav na náměstí: „*strašlivé stádo otrhaných mužů a žen, ozbrojených kosami, píkami, kosíři, halapartnami*“⁵⁸. Opět se zde čtenář setkává s protikladem ošklivosti a majestátnosti: oškliví a špinaví obyvatelé Dvora divů oproti nádhernému chrámu neboli vznešenost chrámu proti spodině tuláků a mrzáků.

⁵³ Id. str. 69-70

⁵⁴ Id. str. 340

⁵⁵ Id. str. 340

⁵⁶ Id. str. 343

⁵⁷ Id. str. 346

⁵⁸ Id. str. 348

Celý Dvůr divů se tedy semkl a přišel pro Esmeraldu, která je díky Quasimodovi v azylu chrámu, ale soudní dvůr již rozhodl o její popravě na náměstí Grève. Kulhavý Špindíra požaduje, aby jim biskup vydal Esmeraldu, jinak vydrancují Notre-Dame. Jediný, kdo by však z chrámu mohl slyšet jeho křik, je hluchý Quasimodo. Následuje krutý boj: Quasimodo, jenž brání chrám a Esmeraldu, versus tuláci, kteří chtějí také chránit Esmeraldu a ukrýt ji do bezpečí. Jinými slovy, dochází k neporozumění mezi hluchým hrbáčem a davem, jelikož obě strany chtějí zachránit Esmeraldu. Quasimodo se brání a hází z chrámu trámy či lije roztavené olovo. Bídáci umírají včetně mladého studenta Jana Frolla (bratr Klaudia Frolla), což dav velice rozhněvá, jelikož se Jan stal poměrně oblíbeným novým tulákem Dvora divů: *„nastal neobyčejný řev, v němž se mísily všechny jazyky, všechna nářečí... Smrt ubohého studenta roznítla zuřivost davu... Vztekem se jim leskly obličej, po špinavých čelech se jim řinul pot... Všechna ta šerednost, všechny ty pitvorně se šklebící tváře... Vypadalo to jako vrstva živých příšer na kamenných příšerách průčelí.“*⁵⁹.

Dobývání chrámu je však přerušeno královskými oddíly, před kterými se tuláci brání statečně i bez dobrých zbraní. K vojákům se přidávají i sousedé a tuláci ustupují pod útokem ze všech stran, jelikož pro ně nikdo nemá slitování: *„únava, nedostatek dobrých zbraní, hrůza z náhlého útoku, střelba z oken a statečný boj královských je porazily“*⁶⁰. Přestože se jedná o spodinu lidské společnosti, touha žít jim dává sílu k boji, ač jejich šance na vítězství nejsou vysoké.

3.1.2 Vývoj Gringoir

Básník a filozof Petr Gringoire, v původním znění „Pierre Gringoire“ je jednou z hlavních postav románu *Chrám Matky Boží v Paříži*. Vtahuje čtenáře do proslulého Dvora divů, kde se setkává s další hlavní postavou, s Esmeraldou, a mimo jiné se zná i s hlavním antagonistou příběhu, páterem Klaudiem Frollem.

Na začátku románu, jako autor mystéria hraného v Soudním paláci na počest příjezdu kardinála, který má však zpoždění, se cítí diváky neocenen, jelikož téměř nikdo nevěnuje jeho dílu pozornost. Je znechucen z žebráka, který při představení prosí o almužnu, i ze

⁵⁹ Id. str. 361

⁶⁰ Id. str. 389

studentů, kteří stále pokřikují nebo nadávají. Při jeho hře přichází opožděně kardinál a pozornost davu je úplně ztracena. Básník však necítí nenávist ke kardinálovi: „*Gringoire byl pravý eklektik... náležel k oněm vzdělaným a vyrovnaným duchům, umírněným a klidným, kteří si vždy a ve všem dovedou najít zlatou střední stezku a kteří, i když oplývají rozumem a svobodomyšlností, mají úctu před kardinály*“⁶¹. Gringoire je velice rozhořčen opětovným narušením představení – mistr Coppenole navrhuje zavést zábavnější hru, než jsou mystéria, a to soutěž o nejlepší grimasu. Králem grimas neboli *papežem bláznů*, je zvolen Quasimodo a slavnostní průvod nese svého papeže bláznů nejprve po chodbách paláce, než vyjdou do ulic Paříže. Všichni opouštějí palác, když se ozývají výkřiky: „*Esmeralda je na náměstí!*“⁶². Gringoire je chováním davu velice rozhořčen: „*sebranka oslů a túlpasů; přijdou na mystérie a vůbec je neposlouchají... Ale ať se do pekla propadnu, jestli vím, kdo je ta jejich Esmeralda! Předně, jaké to slovo? Myslím, že cikánské!*“⁶³. Esmeraldu zprvu nazývá: „*je vtělený oheň, to je nymfa, to je bohyně*“⁶⁴, avšak čtenář pocítuje opovržení z jeho slov, když básník podotkne „*Ale kdepak... je to cikánka*“⁶⁵.

Gringoire nemá peníze a nemůže si dovolit ani nocleh. Vydal se „*nazdarbůh*“⁶⁶ za Esmeraldou a doufá, že najde místo ke spánku. Jinými slovy, filozof je odevzdán svému osudu. Mezitím Paříž rychle potemňuje a z dálky se ozve Esmeraldy výkřik, když je přepadena hrbáčem a mužem v kápi (zahalený Klaudius Frollo). Gringoire ji slyší a volá na strážníky, ale raději se drží pár kroků zpět při pohledu na siluetu Quasimoda, který ho vzápětí uhodí za překažení únosu dívky. Dívka je zachráněna strážníky a Gringoire je stále na ulici bez noclehu. Bloudí tmavými spletitými ulicemi Paříže, které nezná a špatnou shodou náhod se dostává do nechvalně proslulého Dvora divů (viz **Dvůr divů**), kde ho od smrti zachrání právě Esmeralda.

Dva měsíce žije básník jako tulák a je s tímto způsobem života spokojen, přestože žebráky dříve spíše opovrhoval: „*Každé ráno vycházel z tulácké čtvrti, nejčastěji s cikánkou,*

⁶¹ Id. str. 27

⁶² Id. str. 47

⁶³ Id. str. 47

⁶⁴ Id. str. 53

⁶⁵ Id. str. 54

⁶⁶ Id. str. 61

a pomáhal jí sklízet na křižovatkách měďáky... Celkem vzato velmi příjemné živobytí a velmi vhodné pro dumání, říkal si.“⁶⁷ S Esmeraldou mají platonický vztah a vedle jejich představení si filozof vydělává jako kejklíř. Gringoire takto potká svého známého, pátera Klaudia Frolla, a cítí stud za svůj úbor: „*stydě (se), že byl váženou a učenou osobou překvapen v úboru šaška*“⁶⁸. Podává páterovi dlouhé vysvětlení, že při tomto způsobu života má dostatek jídla i nocleh, na rozdíl od dřívějších dob: „*Jíst se musí každý den a nejkrásnější alexandriny nemají pro hladového cenu kousku brijského sýra... Tlupa nuzáků, kteří se stali mými dobrými přáteli... a nyní dávám každý večer zubům chléb, které vydělaly... uznávám, že je to smutné využití mých duševních schopností...*“⁶⁹.

Po Esmeraldině zatčení se filozof náhodně připlétl k jejímu veřejnému soudu, a když vidí, že odsouzení k smrti je nevyhnutelné, zdráhá se nějak zasahovat: „*nestál již o to, aby se do toho pletl. Tuláci, mezi nimiž zůstal, neboť usoudil, že je to koneckonců lepší pařížská společnost, se zajímali o cikánku dál.*“⁷⁰. Poté, co je Esmeralda zachráněna hrbáčem od šibenice a je v azylu v chrámu, Gringoire ji netouží navštívit a pouze si občas vzpomene na její kozu Džali: „*někdy vzpomínal na kozičku, a to bylo vše.*“⁷¹. Opět se náhodou setká s Frollem, který mu prozrazuje, že si pro dívku přijde soudní dvůr a následně bude popravena. Páter mu líčí svůj plán, v němž by měl Gringoire plně nasadit svůj život, to se však filozofovi příliš nezamlouvá a pro první část páterova plánu vybidne tuláky, aby zachránili Esmeraldu.

Při pochodu ze Dvora divů je Gringoire i s dalším tulákem chycen strážemi a odveden ke králi. Král je popuzen, když zjistí, že se jedná o filozofa, který se účastnil vzpoury. Básník však vše králi zapírá a po dlouhém doprošování je nakonec ušetřen popravy. Tím uniká smrti po druhé. Je očividné, že oproti jiným postavám románu, je štěstěna na jeho straně, čehož si je i sám básník vědom „*Ujdu vždy o vlásek šibenici. To je můj osud.*“⁷².

V druhé části páterova plánu přichází Petr spolu se zahaleným Frollem pro Esmeraldu, aby ji odvedli z chrámu zadním vchodem a poté odpluli ve člunu. Od chrámu je slyšet křik:

⁶⁷ Id. str. 220

⁶⁸ Id. str. 217

⁶⁹ Id. str. 218

⁷⁰ Id. str. 329

⁷¹ Id. str. 329

⁷² Id. str. 387

„*Cikánku! Čarodějnicí! Smrt cikánce!*“⁷³, což v Gringoirovi vyvolává strach o kozu Džali a o Esmeraldu (jelikož koza by byla popravena i s dívkou). Nastává filozofovo dilema, jestli zachránit dívku nebo Džali, jelikož je názoru, že obě nezvládne ukrýt před strážemi: „*ubohé Džali byla velká škoda. A že je trochu moc, mít na krku dvě odsouzené; a konečně že jeho společník si nic víc nepřeje než vzít si na starost cikánku.*“⁷⁴. Při doplutí k pevnině utíká filozof s kozou a Esmeralda zůstává sama s dosud zahaleným páterem. Jistě zde vyvstává myšlenka, že by se Gringoirovi podařilo zachránit i Esmeraldu a utéci s oběma z Paříže. Nedá se tedy přesně určit, zda je básník zlý či hodný, sobecký či altruistický, bojácný či nebojácný. Gringoire působí i naivě, když má důvěru v pátera Frolla, o kterém smýšlí dobře, a doufá, že Esmeraldu zachrání; na druhou stranu je nutné přijmout fakt, že od páterů se neočekávají zlé postranní úmysly.

3.1.3 Srovnání vybraných postav

Román má mnoho kladných a záporných postav. Některé z nich jsou výjimečné pro svou rozpolcenost z hlediska původu či vzhledu oproti jejich vnitřním či morálním hodnotám. Zmíněná rozpolcenost je zároveň znakem romantismu. Hugo na vybraných postavách zdůrazňuje protiklad dobra a zla, především na postavách Klaudia Frolla, Quasimoda a Esmeraldy.

Klaudius Frollo má titul arcijáhena. Vzhledem k jeho vysokému církevnímu postavení je jeho šílená touha k Esmeraldě nemravná, navíc dívka jeho lásku neopětuje a odmítá ho. S tím se páter nechce smířit a v celém románu dívku pronásleduje a následně i vydírá, aby si vybrala mezi ním a šibenicí. Frollo je rozpolcený svými tužbami a slibem čistoty a je plný protikladů: je podlý a zrádný, ale žije blíže Bohu v majestátním prostředí chrámu; sice je mezi lidmi neoblíben, ale není zavržen jako tulák či zločinec z Dvora divů, naopak je respektován, přestože se o něm povídají různé zvěsti: „*kdo měl jen trochu důvtipu, považoval Quasimoda za ďábla a Klaudia Frolla za čaroděje*“⁷⁵. Přes své negativní vlastnosti konal i dobro: adoptoval malého ohyzdného Quasimoda, jelikož se v něm probudil soucit pro bezmocného sirotka a představoval si při pohledu na opuštěného Quasimoda, že takto mohl skončit i jeho bratr (jejich rodiče zemřeli na mor a Klaudius se

⁷³ Id. str. 395

⁷⁴ Id. str. 395

⁷⁵ Id. str. 138

staral o svého mladšího bratra Jana). Občas přispěje penězi svému bratru Janu, ve kterém dříve viděl svého učence, ale mladý Jan je velice nespoutaný a šlépěje svého bratra nenásleduje, což je pro Klaudia velké zklamání a ztrácí tak zájem o svého bratra.

Quasimodo je na rozdíl od Frolla úplně zavržen společností, především kvůli svému odpornému a děsivému vzhledu hrbáče. Zároveň je však romantickým hrdinou, který chová hluboké city k blízkým lidem, ale je společností zavržen jen pro svůj odporný zevnějšek. Obyvatelé Paříže mu nadávají a současně se ho obávají, jelikož ho považují za výplod samotného pekla. Jeho myšlení je jiné a dochází v něm k mnoha omylům poté, co hrbáč přichází definitivně o sluch. Následkem jeho zjevu a hluchoty se utváří i jeho zlá povaha, se kterou se však nenarodil. Byla to lidská společnost, kdo ho učinil zlým, a jeho špatné chování je pouhá obrana proti lidem, kteří se mu jen pošklebují: „*nepoznal jiného lidského slova než posměšek nebo kletbu... nacházel kolem sebe samou nenávist... nasál do sebe tu všeobecnou zlobu*“⁷⁶. Jediní dva lidé, které má ve svém životě rád, jsou Klaudius Frollo a Esmeralda, jež mu jako jediná podá napít vody při jeho bičování na náměstí po odsouzení za pokus o její únos: „*A tu bylo vidět, jak z toho doposud suchého a planoucího oka vytryskla veliká slza... Byla to snad první slza, kterou nešťastník kdy uronil.*“⁷⁷.

Příběh je velice provázán, jelikož Quasimodo se snažil dívku unést (jednal především na příkaz Klaudia Frolla), Esmeralda má však soucit s hrbáčem, přestože se pokusil o její únos. Dále Quasimodo oplácí Esmeraldě její dobrý skutek tím, že ji zachrání z šibenice, avšak při jejím druhém dopadení královskou stráží je popravena. Na konci románu vypravěč zmiňuje, že dva roky po smrti Esmeraldy jsou ve společné hrobce nalezeny kostry, kde jedna větší s podivně zkroucenou páteří objímá druhou menší kostru; z čehož plyne, že Quasimodo přišel zemřít ke své milované: „*muž, jemuž kostra patřila, přišel sem tedy umřít*“⁷⁸. Takovou lásku v sobě chová ten odporně vypadající zvoník, jehož nezkažené srdce zůstalo věrné dívce, která pro něj jako jediná učinila dobrý skutek.

Z historického hlediska je nutné zmínit, že právě v 15. století se ve střední Evropě objevují kočující *cikáni*⁷⁹, a jelikož obyvatelé Francie neznali jejich kulturu a zvyky, považovali je

⁷⁶ Id. str. 130

⁷⁷ Id. str. 200

⁷⁸ Id. str. 424

⁷⁹ Tento výraz je použit z důvodu užití samotného autora románu v překladu díla *Chrám Matky Boží v Paříži*.

za spolčence s ďáblem. Proto je krásná tanečnice Esmeralda opovrhována obyvateli Paříže za svůj *cikánský* původ a kejklířské triky se svou kozou Džali. Dívka byla vychována kočovnými cikány a v Paříži touží najít svou pravou rodinu, kterou jí má pomoci vyhledat kouzelný amulet pod podmínkou, že neztratí svou ctnost.

Z hlediska Esmeraldina původu, dívka je dcerou Sedmikrásky, jejíž několik let starý příběh je krátce vyprávěn jednou z vedlejších postav (jako odstrašující případ únosu dítěte *cikány*). Sedmikráska byla krásná dívka, která se kvůli svým životním chybám potýkala s bídou. Prála si děťátko a narodila si jí překrásná dcera, o kterou se starala celým svým srdcem. Chtěla vědět, jakou velkolepou budoucnost bude mít její dcera, a šla s ní navštívit potulné *cikány*, aby věštili osud její holčičky (její úpadek následovaný náhlým štěstím z narozeného dítěte může být přirovnán k příběhu Fantiny z *Bídníků*). Avšak následující den někdo dítě odcizil a ve velkém podezření byli právě *cikáni*, které se již nepodařilo najít. Našlo se pouze ohniště, kde ležely mašličky Sedmikrásky dcery, z čehož lidé usoudili, že *cikáni* dítě snědli. Z holčičky však vyrostla Esmeralda a ze Sedmikrásky se stala zlá poustevnice (známá jako Gudula), která nesnáší *cikány* a viní je za smrt své dcery.

Život Esmeraldy je v Paříži pln nesnází – naivně miluje důstojníka Phœba, který chce pouze zneužít její naivnosti, ale jeho zlomyslný plán je překažen Klaudiem Frollem, který Phœba bodne dýkou. Důstojník neumírá, přesto je za vraždu souzena Esmeralda, jelikož páter nebyl dopaden. U soudního řízení není na straně dívky nikdo a je nařčena z čarodějnictví i se svou kozou Džali: „*Dívko cikánská, přiznáváte se k účasti na čarodějnických hodech, orgiích a pekelných čárech... že jste viděla berana, kterého zjevuje Belzebub, když svolává sabat... ve spolku s ďáblem v podobě ochočené kozy... s pomocí ďábla a zlého ducha nazývaného zamračený mnich, pobodala a zavraždila kapitána...*“⁸⁰.

Do Esmeraldy je zamilovaný Klaudius Frollo, který ji pronásleduje a dává několikrát na výběr mezi šibenicí a útekem s ním. Když básník Gringoire utíká s kozou Džali, zůstane Esmeralda sama s Frollem. Dívka ho stále odmítá a touží po Phœbovi, ale Klaudius ji nenechá odejít a u kobky Guduly zavolá zlou poustevnici, aby dívku zadržela přes mříže její kobky, než on zavolá stráž. Esmeralda je škrcena Gudulou, ale po odhalení jejího amuletu (dětská botička – jednu má Gudula, druhou Esmeralda) se konečně shledá matka

⁸⁰ HUGO, Victor. *Chrám Matky Boží v Paříži*. Op. cit. str. 269

se svou dcerou. Jejich radost je jen kratičká, jelikož Esmeralda je chycena stráží a popravena. Autor proplétá osudy hlavních postav a nedá se přesně určit, zda Esmeraldinu smrt má na svědomí páter či její naivita, nebo zda to byl její osud zemřít v mladém věku.

Včetně Esmeraldy umírá i páter a Quasimodo, což je jako tragický konec zamilovaného příběhu posuzováno jako jeden z rysů romantismu: páter zemře po pádu z chrámu a jeho smrt je možné vyložit jako trest za jeho zlé činy; Esmeralda je popravena, ale před svou smrtí poznala svou matku a našla tak vnitřního klidu; Quasimodova smrt je jako jediná z těchto tří dobrovolná, jelikož zemře v hrobě po boku své zbožňované Esmeraldy. Quasimodovu sebevraždu je možné vyložit také jako únik z kruté reality, jelikož jeho milovaná již nežije, nic ji nevrátí a on nemá proč žít – útěk před nelítostnou realitou je jedním ze znaků romantismu. Jako další rys romantismu je možné uvést výběr postav, jelikož tyto tři osoby jsou nějakým způsobem výjimečné: Quasimodo pro svou ohybnost, ale přesto má nezkažené srdce; Esmeralda má také čisté srdce, přestože žije jako tulačka ve Dvoře divů; Frollo jako antihrdina, což není pro pátera běžné. Zároveň jsou všechny tyto postavy společností (každá jinou měrou) zavržováni. Dalším prvkem romantismu je neopětovaná láska: kněz i Quasimodo miluje Esmeraldu, ale Esmeralda miluje pouze Phœba, který její lásku neopětuje (a chce jí naopak zneužít).

Quasimodo je zároveň i symbolem zapomenutého gotického umění Paříže a cílem autora bylo ukázat čtenáři krásy gotických budov. Právě na začátku 19. století bylo mnoho budov v gotickém stylu zničeno a nahrazeno moderními. Hugo se rozhodl napsat dílo, které by upozornilo na gotickou architekturu, a tak ji opět povýšit. Díky románu *Chrám Matky Boží v Paříži* tak vznikla organizace ochraňující gotické budovy v Paříži.⁸¹

3.2 Pařížské podsvětí v díle *Bídníci*

Autor definuje svůj román jako cestu, která se vyvíjí od špatného k dobrému: „*je cestou od zla k dobru, od nespravedlnosti k spravedlnosti, od falše k pravdě, od temna k světlu, od*

⁸¹ SIMONOVSKI, Nikola. Victor Hugo wrote “The Hunchback of Notre Dame” in part to raise awareness of undervalued Gothic architecture in Paris. *The Vintage News* [online]. 23 April 2017 [cit. 2020-05-06]. Dostupné z: <https://www.thevintagenews.com/2017/04/23/victor-hugo-wrote-the-hunchback-of-notre-dame-in-part-to-raise-awareness-of-undervalued-gothic-architecture-in-paris/>

*hltavosti k svědomí, od hniloby k životu...*⁸². Jean Valjean jako hlavní postava románu, kterou začíná i končí příběh, představuje *cestu od zla k dobru*, jinými slovy, příběh sleduje jeho proměnu v čestného muže. Dále např. *cestou od nespravedlnosti k spravedlnosti* se dá vyložit příběh Thénardiera, který okrádal Fantinu, ale následně sám přichází o svůj majetek. V následujících kapitolách jsou zachyceny i další postavy, které představují jednu ze zmíněných cest a které se tak v ději románu setkaly s bídou, utrpením či podsvětím Paříže. Stejně tak jsou zde vyobrazena i místa, kde se vyskytuje zločin.

3.2.1 Postava Jeana Valjeana

Jean Valjean je hlavní postavou románu, která prochází celým příběhem a je propojena s osudy jiných postav. Jeho příběh začíná úpadkem a následným vývojem k čestnému a lepšímu muži. Z hlediska popisu vypravěčem je možné říct, že Valjean nikdy nebyl zlý – to společnost ho dohnala ke krádeži chleba pro svou rodinu. Byl odsouzen na pět let káznice, avšak kvůli pokusům o útěk se jeho trest prodloužil na devatenáct let (1796-1815). Vlivem galejí se stává necitelným a nedůvěřivým člověkem „*přišel na galeje s pláčem a strachem; odcházel necitelný. Vstoupil tam zoufalý, a vyšel odtamtud nedůvěřivý.*“⁸³. Nepřiměřený trest se stává příčinou poklesu jeho osobnosti: „*trest znamená ztroskotání*“⁸⁴ a nadále ho vězení pronásleduje i po jeho propuštění, jelikož se žlutým průkazem (znakem odsouzců) mu nikdo neposkytne přístřeší, ani jídlo. Vypravěč zde upozorňuje na postoj společnosti, která nejprve člověka potrestá, ale po odpykání trestu ho stále nepřijímá: „*Lidská společnost mu jen ubližovala; znal jen její rozlícenou tvář, které se říká spravedlnost a kterou společnost ukazuje tomu, koho stíhá.*“⁸⁵.

Jediné místo, kde je přijat, je u dobrosrdečného biskupa, kterého však Valjean okrade o jeho stříbrné přibory. Ihned je dopaden strážníky, ale biskup tvrdí, že mu přibory věnoval a následně Jeanovi připomíná, že mu vše dal pod podmínku, že se stane čestným mužem: „*že těch peněz použijete k tomu, abyste se stal čestným mužem*“⁸⁶ a že Jean nyní patří dobru

⁸² HUGO, Victor. *Bídníci II.* Z francouzského originálu *Les Misérables*, vydaného nakl. Robert Garnier, Paris 1968, přeložila a poznámkami opatřila Zdeňka Pavlousková. V Praze: Oden, 1975; str. 523

⁸³ HUGO, Victor. *Bídníci I.* Z francouzského originálu *Les Misérables*, vydaného nakl. Robert Garnier, Paris 1968, přeložila a poznámkami opatřila Zdeňka Pavlousková. V Praze: Oden, 1975; str. 97

⁸⁴ Id. str. 94

⁸⁵ Id. str. 99

⁸⁶ Id. str. 115

„už nepatříte zlu, ale dobru“⁸⁷. Valjean je velice udiven biskupovým tvrzením a dostává se do jakéhosi stavu blouznění, kdy neví, čím vlastně je: „*Soužila ho spousta nových dojmů. Měl vztek; nevěděl na koho... Chvillemi podivně jhl, ale přemáhal tento cit a stavěl proti němu zatvrzelost posledních dvaceti let...*“⁸⁸. Setkává se tak s chlapcem, kterému přislápné jeho peníz a až po několika hodinách procitne z transu a chce mu peníz vrátit. Tato situace vyvrcholí Valjeanovým pláčem, prvním pláčem po devatenácti letech na galejích, a jeho výkřikem „*Jsem bídník!*“⁸⁹. Takto začíná jeho změna v čestného muže, kdy si nejprve musel uvědomit hrůznost svých nynějších činů a dát se na cestu dobra.

Jelikož nechce se svým starým životem trestance mít nic společného (kromě svícnu od biskupa a několika věcí, které si schovává) změní si své jméno. Jedním z jeho dobrých činů je pomoc městečku Montreuil-sur-Mer, které zachrání od úpadku průmyslovou změnou a stane se zde i starostou. Dalším je opatrovnictví malé týrané Cosetty, slib daný její umírající mladé matce Fantině; tím se proplétají životy dvou hlavních postav románu sužovaných osudem – Valjeana a Cosetty: „*Svou neodolatelnou mocí osud náhle spojil a zasnoubil dvě bytosti, vyrvané z kořenů, rozdílné věkem, ale sobě podobné zármutkem.*“⁹⁰

Bývalého galejníka však jeho temná minulost nikdy neopustí ani po změně jména a dobrých činech – vypravěč tím poukazuje na lidskou společnost, která nikdy nepřijme chudé lidi a bývalé trestance, přestože konají dobro. Autor zpodobnil minulost Valjeana v neodbytném strážníkovi Javertovi, před kterým Jean chytře prchá z Montreuil-sur-Mer do spletitých ulic Paříže, kde Javert ztratí na nějakou dobu jeho stopu: „*Paříž je moře, kde se všechno ztratí, všechno zmizí v pupku světa jako v klíně oceánu.... Uprchlíci všeho druhu to vědí. Jdou do Paříže, aby byli pohlceni... Policie to ví, právě v Paříži hledá to, co jinde ztratila.*“⁹¹.

Kromě Javerta Valjeana dohání jeho minulost i v podobě hořkých vzpomínek – náhodně se v Paříži setká s pochodem trestanců odsouzených na galeje. Vypravěč zde zachycuje bídu tohoto smutného průvodu a jeho postoj je více litující nežli opovrhující, jak by se dalo

⁸⁷ Id. str. 116

⁸⁸ Id. str. 116

⁸⁹ Id. str. 120

⁹⁰ Id. str. 442

⁹¹ Id. str. 471

spíše čekat v případě pohledu na vrahy a lupiče: „člověka bezděky přecházel mráz, když viděl lidské bytosti tak svázané, bezmocné pod chladným podzimním nebem... všichni ti tvorové byli znetvořeni utrpením... vyhublé obličejové kostlivců, kterým chyběla jenom smrt... strašná úroveň spodiny – hanba – poznamenala jejich čela“⁹². Zde je nutné zmínit, že vypravěč popisuje výjev trestanců a přidává své vlastní emoce („člověka přecházel mráz“), jedná se tedy opět jako v románu *Chrám Matky boží v Paříži* o pasáž vyprávěnou z pohledu homodiegetického vypravěče.

Co se týče Valjeanovy proměny, jeho necitelné srdce z káznice je opět schopno lásky – miluje Cosettu jako vlastní dceru. Dokonce si schovává na památku Cosettiny první šatičky a na konci románu nad nimi pláče, jelikož Cosetta již nepatří jen jemu, ale i Mariovi (Cosettin manžel): „staré, statečné srdce pukalo, jeho tvář se zabořila do Cosettiných šatiček, a kdyby býval někdo šel po schodišti, byl by zaslechl hrozné vzlykání“⁹³.

Na konci románu bojuje Valjean s vnitřním dilematem, podobným s jeho blouzení na začátku románu po slovech biskupa. Tento vnitřní boj se týká pravdy – chce, aby Marius věděl, čím Valjean byl a nechce jako bývalý trestanec působit problémy v manželství Cosetty. Je pro čtenáře zřejmé, že Marius nemá téměř žádné pochopení, opět vypravěč naznačuje opovržení a odmítnutí člověka hodného, ale dříve trestaného. Avšak Valjean neřekl Mariovi celou pravdu – neřekl mu, že zachránil Maria před smrtí na barikádě. Tento fakt se dozvídá Marius od Thénardiera, který mu přišel vyjevit Valjeanovu bídnou trestaneckou minulost, a Marius náhle pochopí utrpení i dobrotu Valjeana: „V záhadném Jeanu Valjeanovi začínal tušit tragicky ponurou postavu. Objevoval v jeho osobnosti neslychanou ctnost, svrchovanou a tichou, pokornou ve své ohromnosti. Galejník se proměnil v Krista. Marius byl tímto zázrakem oslněn.“⁹⁴.

V postavě Jeana Valjeana čtenář nalézá prototyp romantického hrdiny, který je chudý a společností opovrhován. Prochází vnitřní proměnou, která je dovršena smrtí, avšak jedná se o smrt blaženou v objetí svých nejbližších a s vidinou šťastné budoucnosti manželů, což

⁹² HUGO, Victor. *Bídníci II.* Op. cit. str. 196

⁹³ Id. str. 657

⁹⁴ Id. str. 725

je pro Valjeana to nejdůležitější – postaral se o Cosettu a splnil tak slib, který dal její matce Fantině.

3.2.2 Srovnání galejí s klášteřem

Zajímavé srovnání je umožněno čtenáři z pohledu Valjeana, který prchá s Cosettou před policií vedenou Javertem do kláštera. V klášteře má Valjean hodně času na pozorování tohoto posvátného prostředí a začne ho porovnávat s galejemi, které má v živé paměti. Ženy zde jsou stejně jako trestanci ostříhané, mlčenlivé, bezejmenné a snášejí hrubou kázeň. Celé dny se postí, jejich oblečením je černý rubáš, který nemohou uzpůsobit ročnímu období, stejně jako trestanci své červené kazajky. Jejich obydlím jsou cely, kde nikdy nehoří oheň. Ani v noci nemohou klidně spát na pouhé slámě, jelikož musí vstávat k modlitbám. Tyto ženy však nespáchaly žádný trestný čin. Obě místa jsou otroctvím, avšak trestanci mají alespoň vyhlídky na skončení trestu; na rozdíl od kláštera, který je na doživotí: „*a jedinou nadějí v nejzazší budoucnosti je třpyt svobody, které lidé říkají smrt*“⁹⁵. Pokání je hlavním úkolem obyvatel těchto odlišných míst: „*na obou místech, tak si podobných a tak odlišných, měly ty dva druhy tak různých bytostí stejné poslání – pokání*“⁹⁶. V klášteře se však kají za činy druhých: „*projev nejbožštější lidské šlechtnosti*“⁹⁷ a Valjean je tímto faktem velice dojat. Klášter je v jeho očích místo mnohem přísnější a nemilosrdnější než galeje, přitom se zde jedná o bezbranné a čisté panny, a ne o zkažené trestance, kteří si odpykávají svůj trest. Tento kontrast opět přispívá Valjeanovi k proměně v čestného člověka. Zároveň je možné pozorovat z pohledu vypravěče jistou kritiku pravidel v klášteře.

3.2.3 Postava Javerta

Javert je přísný policejní inspektor, pro kterého je zákon na prvním místě. Pronásleduje Valjeana a ztvárňuje tak neodbytnou minulost bývalého trestance. Javert nemá žádný soucit, nezajímá se o příběh Valjeana – opět je zde možno říci, že Javert představuje společnost a její trestající složky, které odsoudí chudého, který si sice trest odpykal, ale bude nadále zavrhován a pomoc mu nikdo neposkytne – tím pádem dále upadá.

⁹⁵ HUGO, Victor. *Bídníci I*. Op. cit. str. 573

⁹⁶ Id. str. 573

⁹⁷ Id. str. 573

K vyvrcholení pronásledování Valjeana dochází, když je Javert chycen povstalci na barikádě a odsouzen jimi k smrti. Valjean však nechává Javerta jít a sdělí mu, kde a pod jakým jménem bydlí. Javert je zmaten tímto chováním, ale čtenář si je vědom, že Valjean je již smířen s osudem, že bude dopaden a chce pouze zabezpečit osud Cosetty. Avšak Javert chytí Valjeana již o několik hodin později, když Jean vychází ze stoky a zachraňuje polomrtvého Maria. I přes svou necitelnost, inspektor svoluje Valjeanovi odvést Maria do jeho bydliště. Poté odcházejí, ale Javert se zachová podivně a sdělí Jeanovi, že na něj počká zde před jeho domem: „*Jděte nahoru. – S Podivným výrazem, jako by se přemáhal řekl: Čekám tady na vás.*“⁹⁸. Valjean je udiven, a když se podívá po chvíli z okna na ulici, nikdo tam není. Inspektor odešel a sám nechápe, co se děje v jeho nitru: „*V jeho nitru se stalo něco nevidaného, převrat, pohroma; bylo proč zpytovat svědomí.*“⁹⁹.

Zrazuje své nejvyšší hodnoty proto, aby měl čisté svědomí a oplatil Valjeanovi záchranu života z barikád: „*Nedotknutelný galejník! Trestanec, který vítězí nad spravedlností! A to všechno Javertovou vinou!*“¹⁰⁰. Připadá si ponížen faktem, že někdo zkažený je jeho zachráncem: „*Káranec byl jeho dobrodincem!*“¹⁰¹ a zároveň bojuje s názorem, že tím pádem trestanec může být dobrý: „*Byl nucen uznat, že je na světě dobrota. Ten trestanec byl dobrý... Javertovým ideálem nebylo být lidský...; přál si být jen bezúhonný. Ted právě selhal.*“¹⁰². Nedokáže žít sám se sebou, a proto spáchá sebevraždu skokem do řeky Seiny. Jinými slovy řečeno, byl tak zmatený vlastními činy, že musel před nimi utéci; realita pro něj byla neúnosná, což je jeden z rysů romantismu.

3.2.4 Bída vybraných postav

Postavy románu se střetávají s různými strastmi života, které mají většinou spojitost s bídou. Klíčová je ubohost těchto postav, na kterých autor poukazuje na nedostatky tehdejší společnosti. Chudoba a trápení je tedy jejich společným znakem, avšak vyrovnávání se s krutou realitou probíhá u každého jinak, např. uskromněním se či naopak zločinem. Pro porovnání jsou vybrány tři postavy: Fantina, Eponina (včetně její rodiny) a Marius.

⁹⁸ HUGO, Victor. *Bídníci II.* Op. cit. str. 590

⁹⁹ Id. str. 597

¹⁰⁰ Id. str. 598

¹⁰¹ Id. str. 600

¹⁰² Id. str. 601

Fantina je krásná dívka neznámého původu, jejíž zkázou je její naivita. Ze své první lásky odchází těhotná a bez milence, který ji opustí stejně rychle jako její zprvu věrní přátelé. Krátkým přepychem spolu s přáteli rychle zlenivěla, ale bída jí začíná dohánět. Fantina však chce pro svou dceru to nejlepší a uzpůsobuje svému postavení i své životní výdaje, např. prodává své oblečení a nábytek. Paříž nakonec kvůli vysokým výdajům opustila a vydala se do svého rodného města Montreuil-sur-Mer. Její osud se zkříží během cesty s dalšími klíčovými postavami románu – s rodinou Thénardiera. Cestou v Montfermeil u Paříže se Fantina zastaví v hospodě Thénardieorových, jež vypadají jako slušná rodina se zázemím, a nechává u nich v opatrovnictví svou dceru, aby mohla celé dny pracovat. Podlehla však další léčce osudu, jelikož Thénardierovi jsou ve skutečnosti zlí a proradní.

Naivní matka s dobrým srdcem udělá vše pro své malé dítě, aniž by si uvědomila, jak ji Thénardierovi odírají. Zároveň Cosettu šikanují a chovají se k ní tím nejhorším způsobem, ale Fantině píšou dopisy, jak se dívence skvěle daří. Fantina rychle upadá a zadluhuje se; dokonce je bez práce kvůli pomluvám v městečku Montreuil-sur-Mer – lidé se dozvěděli, že má dítě bez manžela, a přestože skvěle pracuje, je vyhozena. Jinými slovy, společnost jí začne opovrhovat, aniž by udělala něco špatného. Fantina tedy prodala své krásné vlasy, a když jí Thénardier žádá o další peníze na smyšlenou nemoc Cosetty, nechá si vytrhnout zuby na prodej a nakonec je dohnána k tomu stát se nevěstkou.

Osud si s ní dále zahrává, dostává se do rukou městského strážníka Javerta, který jí chce vsadit do žaláře (z nespravedlivého důvodu – muž vyššího postavení na ní svalil vinu a nikdo se jí nezastal pro její nuznou pozici ve společnosti). Náhlý obrat v jejím životě představuje starosta městečka pan Madeleine (čili Jean Valjean), který se jí zastane a slibuje po vyslechnutí jejího strastiplného příběhu, že přiveze její dceru Cosettu: „*je-li všechno tak, jak říkáte... jste před Bohem nikdy nepřestala být ctnostná a řádná. Jste jen ubohá.*“¹⁰³. Fantinin zdravotní stav se však zhoršuje. Nakonec přes její dlouholeté čekání Cosettu neuvidí, jelikož zemře na nemocničním lůžku s přispěním Javerta, který zjistí pravou totožnost starosty a způsobí scénu u lůžka Fantiny, čímž jí způsobí smrtelný šok.

Marius je další hlavní postavou románu. Od svého dobře postaveného dědy odchází na základě roztržky ohledně svého zemřelého otce a peníze od dědy hrdě odmítá. V jeho

¹⁰³ HUGO, Victor. *Bídníci I.* Op. cit. str. 209

případě, se tedy jedná o falešnou hrdost, na rozdíl od Fantininy naivity. Pomalu rozprodá svůj majetek a poprvé se setkává s osamocením a živořením. Po několika letech se bídě přizpůsobí: „*Bylo však zapotřebí několika let... krušných, strašných let... všechno podstupoval, všechno si odřekl; všechno dělal, vyjma dluhy... dluh pro něho znamenal počátek otroctví*“¹⁰⁴ a dospívá v muže s uvědoměním, že lenivostí se peníze nevydělají.

Mariiovými sousedy jsou Thénardierovi. Jedná se o stejnou rodinu, kterým Fantina dala do péče svou dceru. Poté, co Valjean od nich odvedl Cosettu, jejich hospoda přijde na mizinu. Jako sousedé Maria živoří v pařížském příbytku. Mladičké dcery, které byly dříve rozmazlovány, zatímco Cosetta byla týrána, jsou nyní svým lakotným otcem Thénardierem využívány k podvodům – žebrají a roznášejí otcovy lživé dopisy, přestože mohou být za tyto činy zatčeny. Vypravěč chce jistě zapůsobit na emoce čtenáře a popisuje ubohý vzhled dcery Eponiny: „*Byla to bytost bledá, zblídačelá a vyhublá; jenom košile a sukně zakrývaly nahé tělo, třesoucí se a promrzlé... nažloutlá, chudokrevná bledost... zarudlé ruce, pootevřená a zpusťovaná ústa, v nichž chybělo několik zubů...; tělo nedospělé dívky, ale pohled staré zkušené ženy; padesátice spojená s patnáctiletou dívkou*“¹⁰⁵. Vypravěč následně přechází k obecnému popisu těchto dívek na ulici a mluví o nich jako o potomcích samotné bídy: „*nejsou to ani děti, ani dívky, ani ženy, ale nečisté a přitom nevinné stvůry, které plodí bída... ačkoliv se teprve vyzouvají z dětských střevíčků, nemají v tomto světě ani svobodu, ani ctnost*“¹⁰⁶, z čehož je očividné, že autor chtěl upozornit na morální problémy chudých dívek.

Co se týče Eponina bídného postavení, i přesto si dívka prozpěvuje a je dětinsky veselá. Marius vidí u svých sousedů opravdovou bídu a uvědomuje si, že jeho strádání se s tím jejich nedá srovnávat: „*kdo spatřil bídu ženy, nepoznal nic; je třeba poznat bídu dítěte... To děvče bylo pro Maria poselkyní temnot. Odhalilo mu ošklivou stránku noci*“¹⁰⁷. Dále vypravěč popisuje příbytek Thénardierových jako odporně vypadající a zapáchající místo: „*Zdálo se, že zdi jsou stíženy leprou... Potily se a hnisaly vlhkostí*“¹⁰⁸; na rozdíl od nich má Marius pokoj vzorně uklizený, přestože chudě vybavený. Jako příklad Thénardierovy

¹⁰⁴ Id. str. 683-684

¹⁰⁵ HUGO, Victor. *Bídníci II.* Op. cit. str. 24-25

¹⁰⁶ Id. str. 26-27

¹⁰⁷ Id. str. 31

¹⁰⁸ Id. str. 33

zkaženosti a chtivosti po penězích je možné uvést následující situaci, kterou skrytě pozoroval Marius: před příchodem dobrodince Thénardier poručí dceři rozbít tabulku okna, dívka si však o střepy zraní ruku, čímž je otec nadšen, jelikož díky jejímu zranění očekává vyžebrať od dobrodince více peněz.

Eponina má však na rozdíl od svého otce i přes své bídné postavení čisté srdce a zachraňuje Maria na barikádě před kulkou, která zasáhne ji. Přestože její otec je zločinec a členem podsvětí, ona si zachovává svůj rozum a činí vše proti otcovu rozhodnutí zabít dobrodince (Jeana Valjeana) a Cosettu, přestože na Cosettu trochu žárlí, jelikož ví, jaké city chová Marius ke Cosettě (Eponina je totiž do Maria tajně zamilovaná).

Autor na těchto postavách ukazuje, jakými rozdílnými způsoby se člověk může setkat s bídou: Fantina jako naivní mladá žena se stává matkou bez zázemí, ale snaží se udělat vše pro svou dceru a obětuje vše, bez čeho by se dříve nemohla obejít; Marius pochází z dobré rodiny se zázemím, ale jeho hrdost ho dožene k odchodu a k bídě, díky které si však uvědomí hodnoty života. Fantina dopadá až na úplné dno a jediné štěstí, uvidět znovu svou dceru, jí osud odmítl. Naopak Marius bídou projde a neupadá jako Fantina, nalezne štěstí a tím představuje šťastný konec a vidinu dobré budoucnosti spolu s Cosettou; díky tomu Valejan umírá s klidným srdcem, že splnil slib ubohé Fantině. Dále je nutné zmínit, že autor poukazuje i na morální zkaženost, která koexistuje spolu s bídou, ale všichni jí podlehnout nemusí, pokud si zvolí správně. Fantina a Marius si vybrali poctivou cestu bídou (je možné zmínit i Eponinu, která kradla kvůli svému otci), avšak Thénardier si vybral cestu zločinu a lži, aby bojoval proti své bídě.

3.2.5 Gamén Gavroche

Vypravěč čtenáře vtahuje do historie a definuje pařížského *gaména*, který je dítě mezi sedmi až třinácti lety zrozené a odvržené společností Paříže. Běžně nemá pořádné oblečení, toulá se ulicemi, které jsou jeho domovem, žebrá, kouří a používá hantýrku. Uvnitř však zůstává dobrým a nezkaženým chudobou či zločinem, které ho obklopují: „*má v duši perlu, nevinnost, a perly se v bahně nerozpouštějí*“¹⁰⁹. Paříž ho utváří a zároveň tvoří tak gaménův celý svět. Vypravěč zdůrazňuje, že především na předměstí je návštěvníkovi

¹⁰⁹ HUGO, Victor. *Bídníci I*. Op. cit. str. 580

umožněn pohled na pravou tvář Paříže, na lid, jenž pracuje i trpí, a jsou zde ty nejroztodivnější typy lidí jako např. gamén.

Gamén, který je jednou z hlavních postav románu, se jmenuje Gavroche – jedenácti až dvanáctiletý chlapec. Na ulici je šťasten, protože jedině zde je volný, přestože nemá jídlo, teplo ani nocleh. Gavroche je syn Thénardiera, jehož manželka necítí ke svému synu žádnou mateřskou lásku (avšak své dvě dcery miluje nadevše). Thénardier má však celkem tři syny, z nichž Gavroche je nejstarší. Své dva nejmladší syny Thénardierová nesnáší stejně jako svého prvního, neboť její mateřská láska není dost velká pro pět dětí „*nenáviděla nejstaršího, druhé dva si hmusila. Proč? Proto.*“¹¹⁰. Dva nejmladší syny prodává Magnonové, jež hledá dva chlapce v podobném věku svých synů zemřelých na epidemii (jelikož za ně dostává rentu). Při zatčení Thénardierových, je zatčena i Magnonová a chlapci při návratu domů nacházejí zamčené dveře.

Náhodou osudu potká tyto dva chlapce Gavroche, a přestože on sám nemá téměř nic, i to málo nabídne dvěma ztraceným chlapcům (nikdo z této trojce netuší, že Gavroche je jejich bratrem). Gamén bere chlapce do svého obydlí, což je pomník ve tvaru slona: „*Tady vidíme, čemu sloužil slon z náměstí Bastily... Bůh z něho učinil větší věc, ubytoval tam dítě.*“¹¹¹. Gavroche se stává za pár hodin péče o hochy jejich vzorem, jelikož nemá nic, je dítětem stejně jako oni, přesto se chová jako starostlivý rodič.

Na barikádách Gavroche bojuje hrdinně jako ostatní muži: „*To už nebylo dítě a ještě to nebyl muž; byl to podivný gamén z pohádky*“¹¹². Kulky kolem něho lítají a on si přesto zpívá a posmívá se vojákům: „*hrál si se smrtí na jakousi příšernou slepou bábu; kdykoliv se zubatá přiblížila, dal jí po nose*“¹¹³. Avšak na barikádách tento malý hrdina zemře. Autor jeho postavou poukazuje na chybu společnosti, která se nepostará o odvržené děti, ty se buď musí postarat o sebe sami – jako Gavroche, či z nich vyrostou zabijáci a obávaní lupiči.

¹¹⁰ HUGO, Victor. *Bídníci II.* Op. cit. str. 228

¹¹¹ Id. str. 245

¹¹² Id. str. 499

¹¹³ Id. str. 499

3.2.6 Hantýrka

Hantýrka či argot je klíčová pro porozumění řeči podsvětí: „*je to řeč galejí, trestnic, vězení, všeho, co je v lidské společnosti nejodpornějšího!*“¹¹⁴. Zdá se, jakoby neměla žádnou spojitost s francouzštinou, jelikož je pro počestného člověka často nesrozumitelná: „*ohyzný šepot*“¹¹⁵. Vypravěč vysvětluje, že francouzský argot je parazitem jazyka: „*jazyk v jazyce, druh zhoubného bujení, nezdravý rouh, který vyvolal růst, parazit, který má své kořeny ve starém galském kmeni...*“¹¹⁶ a propletená síť, kterou bídáci vytvářejí společnými silami. Některá slova jsou zcela vymyšlena a nikdo nezná jejich etymologický původ, např. les je *le sabri*, strach je *taf*. Dalším způsobem tvoření slov jsou metafory: „*jazyk, který chce všechno říci a všechno ukryt, překypuje obrazy*“¹¹⁷, např. odšroubovat kokos neboli *dévissèr le coco* znamená zakroutit krk. Musí se často měnit, aby nebyl odhalen skrytý význam slov, a tak má každé období trochu jinou hantýrku, která však nikdy nepozbývá své hrozivosti: „*vane z ní dávný plachý smutek tuláků z Dvora divů*“¹¹⁸.

Vypravěč dále rozvádí původ argotických písní, jejichž většina vznikla ve sklepení pařížské věznice Châtelet, kde odsouzení čekali na odsunutí do Toulonu. Byli připoutáni ve stoje a necháni napospas na neurčitou dobu (i měsíce). Jediné, co mohli dělat a doufat v konec čekání, byl zpěv: „*to, co se dělá v hrobě, umírali, a to, co se dělá v pekle, zpívali; kde už nezbyla ani jiskra naděje, zůstává zpěv*“¹¹⁹. Hantýrka je řeč propletená tajemstvími, a jelikož každý bídák má své tajemství, které neprozrazuje, hantýrka je jako jejich společné tajemství, které zůstává neprozraženo světu a formuluje jakýsi druh odboje proti zavrženosti společnosti.

3.2.7 Třetí propadliště

Kniha sedmá v *Bídnicí II* začíná definicí místa zvaného „*třetí propadliště*“¹²⁰ – je to chudá společenská vrstva skládající se z odpadlíků, která vzniká při budování společenských řádů jako nechtěný produkt. Funguje zde každý sám za sebe a lidé se zde starají jen o ukojení vlastních potřeb: „*Toto sklepení je pode vším a je nepřátelsky zaujato proti všemu. Je to*

¹¹⁴ Id. str. 265

¹¹⁵ Id. str. 271

¹¹⁶ Id. str. 273

¹¹⁷ Id. str. 275

¹¹⁸ Id. str. 281

¹¹⁹ Id. str. 279

¹²⁰ Id. str. 7

*nenávisť bez výjimek.*¹²¹. Vše vzniklé chtějí zničit: „*podkopává i filozofii, vědu, právo, lidskou myšlenku, civilizaci...*“¹²². Tyto vyšší „*podkopy*“¹²³, jako pokrok a věda, mají potlačit nevědomost, jež drží pohromadě tuto spodinu a tvoří klenbu pro zločiny, krádež, prostituci či vraždu. Je možné říci, že v *Chrámu Matky Boží v Paříži* roli Třetího propadliště splňuje Dvůr divů.

Vypravěč zde zmiňuje příklad čtyř lupičů, kteří v letech 1830-1835 ovládali třetí pařížské propadliště:

- Gueulemer byl silák, jenž by mohl bojovat po boku dobra, ale zvolil si cestu zločinu: „*Byl vrahem z podlosti.*“¹²⁴;
- Babet byl naopak od Gueulemera hubený a učený. Uměl číst, což pro něho bylo výhodou ve světě zločinu. Jeho výraz pro zlodějinu je *pařížské podnikání*.¹²⁵;
- Claquesous, který vycházel pouze v noci a nikdo nevěděl, odkud se objeví;
- Montparnasse nebyl ani dvacetiletý. Byl to gamén, z něhož vyrostl hrdlořez. Žil z krádeží a vraždil, i přes půvabný vzhled byl zločincem (přepadal kvůli ošacení): „*Prvním znakem elegance je zahálka, a zahálka chudého člověka je zločin.*“¹²⁶.

Tato čtveřice je jako jedno tělo zloděje, jenž má čtyři hlavy: „*byl to polyp zla, uhnízděný v podzemí lidské společnosti*“¹²⁷ a v podsvětí jim říkali *Patron-Minette*. Jako jiní zločinci, využívali nočních hodin pro své loupení a svítání bylo okamžikem, kdy zmizeli. Dlouhý seznam zabijáků byl v kontaktu s *Patron-Minette*, nejsou to však jen jednotlivci nesoucí dané jméno, neboť jsou to celé generace podsvětí, ve kterých se zločin dědí: „*obrozují se tím, co prosakuje z lidské společnosti*“¹²⁸. Tento druh lidí vychází ven jen v noci, přes den jsou někde schovaní a spí: „*ve vápenkách, nebo v opuštěných lomech, na Montmartu, v Montrouge, často ve stokách; zalézali do děr*“¹²⁹.

¹²¹ Id. str. 10

¹²² Id. str. 10

¹²³ Id. str. 9

¹²⁴ Id. str. 11

¹²⁵ Id. str. 12

¹²⁶ Id. str. 13

¹²⁷ Id. str. 14

¹²⁸ Id. str. 15

¹²⁹ Id. str. 15

3.2.8 Stoka Paříže

Dalším místem, kde bylo možné se setkat se zločinem, je stoka Paříže, která byla tajemným spleťtým bludištěm ve středověku i v první polovině 19. století v době románu a je jím dosud. „*Paříž má pod sebou Paříž druhou; Paříž stok, která má své ulice... i svůj oběh krve – bahno, není-li tam náhodou i bahno v lidské podobě.*“¹³⁰: byl to jakýsi svět pod Paříží, kde se nacházelo a ukrývalo vše špatné: „*pařížská stoka byla odpradávná strašná věc; byl to hrob, bylo to útočiště; v této díře se ukrýval zločin, rozum, sociální protest, svoboda přesvědčení...*“¹³¹. Žebrota Paříže zde našla své útočiště a stoka pro ně byla spojkou s nechvalně proslulým Dvorem divů (viz kapitola **Dvůr divů**). I na počátku 19. století byla stále místem plným tajemství, kam se málo lidí odvážilo: „*sestoupit do stoky, to je jako být jednou nohou v hrobě*“¹³².

Jean Valjean vstupuje do stoky v červnu 1832 a nachází zde úkryt před běsnícími barikádami: „*opustil ulici, v níž všude číhala smrt, a hned nato vstoupil do hrobu slibujícího život!*“¹³³. Je tedy zjevné, že zprvu Valjean pociťuje úlevu, později však hrůzu z toho strašlivého místa, jelikož jediné, co viděl, byla tma pařížské stoky: „*tma mu pronikala do duše... je hrozné, upadne-li člověk do zajetí pařížských temnot*“¹³⁴. Valjean díky své síle a odvaze uniká utopení v bahně, které se stalo zkázou pro mnohé návštěvníky stoky. Někoho udusí bahno, jiní jsou sem hozeni již mrtvi, avšak více užívaným způsobem zbavení se těl je řeka (řečeno zlodějem Thénardierem): „*málokdo užívá stoky pro své záležitosti, zatímco řeka patří všem. Řeka je správný hrob... Kdo toho muže zabil? Paříž.*“¹³⁵.

Hugo ve svém románu *Bídnicí* seznamuje čtenáře s mnoha strašlivými místy zločinu: galeje, byt Thénardiera, třetí propadliště a stoka Paříže a doplňuje jejich popis i historickými poznámkami z hlediska vývoje Paříže. Umožňuje tak čtenáři pohled do světa bídy a zločinu, soucítí s trpícími dětmi či s trestanci a zároveň upozorňuje na ohavné činy, jakých lupiči byli schopni.

¹³⁰ Id. str. 540

¹³¹ Id. str. 542

¹³² Id. str. 555

¹³³ Id. str. 556

¹³⁴ Id. str. 560

¹³⁵ Id. str. 581

3.3 Srovnání s dílem *Tajnosti pařížské*

V románu Eugèna Sua jsou postavy stejně jako v dílech Victora Huga vystaveny vlivu pařížského podsvětí a bídy: „*Na bídu je Paříž bohatá*“¹³⁶. Je možné říci, že Hugo se inspiroval *Tajnostmi pařížskými*, jelikož vyšly již v roce 1843 a zároveň oba autoři chtěli upozornit na podmínky chudých obyvatel Paříže. Děj se odehrává ve stejnou dobu jako děj *Bídníků*, v 1. polovině 19. století. Typ postav je také velice pestrý a blízký těm Hugovým:

- Zabiják je propuštěný trestanec, jenž dostal svou přezdívku na galejích. Za nápravu svého zločinného života je vděčný Rudolfovi. Umírá jako hrdinná postava. Jistá podobnost z hlediska nápravy může být spatřena v Jeanu Valjeanovi.
- Pěnkava je šestnáctiletá dívka s andělskými tvářemi netypickými pro zkažené prostředí, ve kterém žije. Má půvabný hlas, pro který dostala přezdívku Pěnkava (pěnkava znamená v hantýrce zpěvačka). Říkají jí také Panenka pro její vzhled. Svůj původ nezná a je vychována stařenou zvanou Sova, jež ji trýznila a nadávala; přesto k ní Pěnkava necítí nenávist. Má čisté a dobré srdce, ačkoliv se pohybuje v podsvětí zločinu. Opět si čtenář může povšimnout podobnosti postavy s Hugovou Esmeraldou z hlediska její čistoty v hříšném prostředí a podobnost s Cosettou, jelikož ta byla také týrána, přesto necítla nenávist.
- Kantor je zločinec mající zjizvené tváře od žíraviny. Je potrestán Rudolfem za své hrůzné činy slepotou. Je spolčený se Sovou, ale jelikož jsou oba zlí a proradní, vzájemně si připravují léčky a nevěří si. Kantor na konci románu zešílí, protože zavraždil Sovu (oba jsou tím potrestáni za své hrůzné činy).
- Sova je zlá proradná stařena, jež necítí k nikomu soucit. Její odporný vzhled je podobný sově, což dalo vzniknout její přezdívce.
- Rolnička je přítelkyně Pěnkavy z vězení a pravé dítě Paříže, jež má rádo hluk a pohyb města. Do vězení se dostala jako tulačka, která přišla o rodiče.
- Lvice je zlodějka a milenka Martiala. Setká se ve vězení s Pěnkavou, která má na ni tak dobrý vliv, že chce skoncovat se zločiny. Vlivem osudu se po odpykání trestu

¹³⁶ SUE, Eugène. *Tajnosti pařížské*. Z francouzského originálu *Les Mystères de Paris*, vydaného Jean-Jacques Pauvertem, Paris 1963, přeložila a upravila Věra Dvořáková. V Praze: Odeon, 1970; str. 315

stává záchránkyní topící se Pěnkavy. Její postava se dá také přirovnat k Valjeanovi, jelikož také prochází změnou v lepšího člověka.

Stejně jako Hugo, Sue propletá osudy hlavních postav a popisuje prostředí zločinu či bídy. Například vypravěč vylíčil vzhled domu v ulici Temple v chudé obchodní čtvrti: „*tmavá úzká chodba... sloužící celému domu za smetiště... vlhkým černým schodištěm*“¹³⁷. Čtenář se zde seznamuje s rodinou brusiče drahokamů žijící ve smutném příbytku, který je velmi stížen bídou, přesto jsou jeho obyvatelé poctiví: „*pod zčernalou omítkou... na kluzké podlaze... obrovské kosti, jak si je chudí lidé kupují v nejbídnějších krámcích se zkaženým masem, aby ohryzali chrupavky... podobná zanedbalost prozrazuje buď nepravost, anebo počestnou, ale tak drtivou a zoufalou bídu, že zničený, zchátralý člověk už nemá ani chuť, ani sílu, ani už necítí potřebu z bahna se zvednout*“¹³⁸. Podobně je popsán příbytek Thénardierových v románu *Bídníci II* (viz kapitola **Bída vybraných postav**), kde se však jedná o bídu, která prozrazuje právě zmíněnou *nepravost*.

Rodina Martiala je příkladem rodiny, kde se zločin dědí po generace. Podobně jako Sue, píše i Hugo o dědičnosti zločinu z generace na generaci (viz kapitola **Třetí propadliště**). Sue zde navíc líčí (podobně jako naznačuje vypravěč v *Bídnících*), že společnost nechává zločinnost rozrůstat se svým špatným postojem, jelikož děti zločinců jsou společností zavrženy, nemají žádné opory, a tak propadají zločinu jako jejich příbuzní: „*Společnost trestá, ale neuvažuje, jak zlu předcházet... Zbudou po nich děti... Zajímá se společnost o tyto sirotky?... Postaví je pod zdravou ochranu, když zemřel ten, koho zákon prohlásil za nehodného, bídného zločince? Ne... Zabito zvíře... zabit i jed... řekne společnost. Ale mýlí se. Jed zkaženosti... se skoro vždycky stane dědičným*“¹³⁹. Jako příklad takové dědičnosti je rodina Martialů, ve které byl otec oběšen. Jeho manželka a děti se dále podílejí na krádežích na Seině a jejích březích (tzv. sladkovodní piráti). Všichni jsou zkaženi zločinem, ale nejstarší syn, jenž nese jméno po svém otci, chce být čestný a nechce se mstít za smrt otce. Proti jeho postoji je celá rodina včetně matky: „*Ty chceš být počestný!!! Ty, syn vraha, bratr galejníka, který najde vždycky všude jenom opovržení?*“¹⁴⁰.

¹³⁷ Id. str. 93

¹³⁸ Id. str. 153

¹³⁹ Id. str. 257

¹⁴⁰ Id. str. 277

Sue navíc popisuje i oddělení věznice vyhrazené pro zlodějky a prostitutky v Saint-Lazare, kam se dostávají chudé ženy a dívky kvůli špatné výchově a nevědomosti: „bylo možno skoro na každé z těch tváří rozeznat nesmazatelné znamení neřesti a zpustnutí, jaké s sebou nese nevědomost a bída... spíš je k tomu vede opuštěnost, špatný příklad, zvrhlá výchova a hlavně hlad; tuhle duševní a tělesnou daň odvádějí civilizaci pouze chudé třídy“¹⁴¹. Další věznicí je la Force, kde končí vyvrhelové Paříže. Přestože by si člověk myslel, jaké ponuré místo to bude, je zde vše čisté, vězni mají žíněnky i polštáře na spaní; jediné, co je v této věznicí zkažené, jsou odsouzení muži. Autor zde zmiňuje, že vězenkyně si i přes ty nejhorší zločiny většinou zachovávají lásku a mateřský cit, proto při pohledu do ženských věznic cítí divák soucit či smutek. Rozdílně je tomu u potrestaných mužů, kde nic podobného pocítit nelze, avšak autor zdůrazňuje, že jejich osudem je vina bída a úpadek: „při pohledu na zločince v těchto vězeních se člověk především zachvěje hrůzou a děsem. Teprve úvahou dojde k myšlenkám soucitnějším, ale velice hořkým... neboť si řekne, že toto pochmurné plémě věznic a galejí... nikdy nevyklíčí jinde než v bahně nevědomosti, bídy a úpadku.“¹⁴².

Sue ve svém románu přidává, na rozdíl od Huga, postavu urozenou, bohatou a s dobrým srdcem, Rudolfa či paní d'Harville. Ani ve *Chrámu Matky Boží v Paříži*, ani v *Bídnících* nenalezne čtenář urozenou postavu z vysokých vrstev, jež pomáhá chudým. Velká podobnost však může být spatřena v široké škále postav, kde se osudy složitě proplétají. Avšak Sue míchá do hlavní dějové linie osoby z chudé, středí i vysoké společenské třídy; Hugo většinou takto nezapojuje zástupce vyšší společenské vrstvy, výjimkou jsou např. pasáže o králi Francie (Ludvík XI v *Chrámu Matky Boží v Paříži*). Dále oba romanopisci obohacují dílo o popisy míst, které mají spojitost s podsvětím Paříže, kde Hugo navíc přidává i historické poznámky, např. dějiny pařížské stoky či vývoj gaména (*Bídníci*). Sue nevěnuje pozornost dlouhým historickým popisům, naopak přidává např. dění z věznic, které u Huga nenajdeme.

¹⁴¹ Id. str. 224

¹⁴² Id. str. 358

4 Filmové adaptace

Bídničci mají mnoho filmových zpracování. Jedním z prvních celovečerních filmů byl *Les Misérables* od režiséra Raymonda Bernarda roku 1933 ve Francii, který je věrný své románové předloze. Hned poté, v roce 1935, vychází v USA *Les Misérables*, kde najde divák jisté odlišnosti od románu, např. Fantina se před smrtí setká s Cosettou. Dalším příkladem zpracování díla je *L'évadé du bagne* zpracované Riccardem Fredem v Itálii v roce 1947, kde Valjean umírá po zranění svým bývalým druhem z galejí. Poté v roce 1952 v USA vychází film od Lewise Milestona *Les Misérables* a o několik let později v roce 1957 vychází i ve Francii *Les Misérables* s Jeanem Gabinem v roli Valjeana. Další *Les Misérables* v roce 1982, film který se liší např. neuvedením Fantinina života v Paříži nebo smrtí Valjeana o samotě. V roce 1995 ve Francii vychází *Les misérables* (režisér Claude Lelouch), kde hraje Jean-Paul Belmondo. Tento film je však pouze vzdáleně inspirován románem *Bídničci*. V roce 1998 vychází v USA další adaptace *Les Misérables* (režie Bille August), která se liší detaily, jako např. příběh začíná příchodem Valjeana k biskupovi a Valjean při krádeži udeří biskupa. V roce 2000 vychází televizní minisérie s názvem *Les Misérables*, která je velmi věrná románu. V roce 2012 v USA *Les misérables* od Toma Hoopera, který se také lehce liší od originálu, např. Valjean řekne pravdu o své minulosti ještě před svatbou Maria a Cosetty.¹⁴³

Román byl také zpracován jako muzikál *Les Misérables*, který byl poprvé uveden v Palais de Sports v Paříži roku 1980. Tento muzikál byl poté přepracován do angličtiny a představen v Barbican Arts Centre v Londýně roku 1985. Poté v roce 1985 v the Palace Theatre v Londýně, 2004 měl svou premiéru v the Queen's Theatre a i v jiných divadlech např. v USA. Tím se stal jedním z nejuspěšnějších a nejdéle hraných muzikálů.¹⁴⁴

Chrám Matky Boží v Paříži má stejně jako *Bídničci* mnoho zpracování. V roce 1923 vychází v USA film *Notre-Dame de Paris* (Wallace Worsley), který trvá dvě hodiny a je poměrně věrný románové předloze Victora Huga až na některé detaily: Worsley např. z obavy z censury předal roli zlého pátera Frolla jeho bratru Janovi (který není páter). Konec je také

¹⁴³ Victor Hugo au cinéma. *Ciné-club de Caen* [online]. [cit. 2020-05-06]. Dostupné z: <https://www.cineclubdecaen.com/analyse/victorhugoau cinema.htm>

¹⁴⁴ *Show History: Music Theatre International* [online]. [cit. 2020-07-02]. Dostupné z: <https://www.mtishows.com/show-history/18693689>

pozměněn, jelikož Esmeralda neumírá; jinými slovy – jediná tragická postava filmu je Quasimodo. V roce 1939 vychází v USA další černobílé zpracování pod názvem *Le bossu de Notre-Dame* režiséra Wilhelma Dieterla, které je opět poměrně věrným zpracováním, divák však ve filmu nenajde např. postavu Esmeraldiny matky Guduly. Navíc sem režisér přidal např. diskusi mezi Frollem a Ludvíkem XI.; Frollo zde představuje starou dobu a nepřijímá pokrok, např. knihtisk, a král je naopak poslem pokroku stejně jako básník Gringoire. Ve Francii vychází v roce 1956 barevný film od Jeana Delannoya *Notre-Dame de Paris*. Na konci tohoto zpracování zemře i Esmeralda a Quasimodo k ní odchází zemřít stejně jako v románu V. Huga. V roce 1996 v USA vychází animovaný film od Garyho Trousdalea *Le Bossu de Notre-Dame*, který je zjednodušenou adaptací pro děti (s mnoha písničkami). Film končí smrtí Frollo; Quasimodo akceptuje lásku Esmeraldy a Phoeba a navíc je přijat společností. Komedialní adaptací z roku 1998 je *Quasimodo d'El Paris* (režie Patrick Timsit).¹⁴⁵

Chrám Matky Boží v Paříži byl také inspirací pro balet *La Esmeralda* předvedený poprvé v Londýně v roce 1844. Poté vznikly i další verze, např. v Rusku. Dalším známým baletem je *Notre-Dame de Paris* francouzského choreografa Rolanda Petita v roce 1965. První operou na motivy tohoto románu byla *La Esmeralda* z roku 1836 v Paříži. Velkým úspěchem je muzikál z roku 1998 *Notre-Dame de Paris*, který byl přeložen do 9 jazyků a hrán ve více než 20 zemích.¹⁴⁶

Existují ještě mnohé další adaptace na tyto dva romány; vybrali jsme pouze ty známější. Je vidět, že Hugovo dílo je různorodými zpracováními ještě více proslaveno a bude známé další řadu let. Přestože mnoho filmových verzí již neodpovídá původnímu ději románů, jejich hlavní hrdinové zůstávají většinou nepozměněni.

¹⁴⁵ Victor Hugo au cinéma. *Ciné-club de Caen* [online]. [cit. 2020-05-06]. Dostupné z: <https://www.cineclubdecaen.com/analyse/victorhugoau cinema.htm>

¹⁴⁶ Notre-Dame de Paris, muse du cinéma, de la littérature, du théâtre et du jeu vidéo. *Le Figaro - Culture* [online]. 17 avril 2019 [cit. 2020-05-06]. Dostupné z: <https://www.lefigaro.fr/culture/notre-dame-de-paris-muse-du-cinema-de-la-litterature-du-theatre-et-du-jeu-video-20190417>

Závěr

Cílem této bakalářské práce bylo analyzovat postavy v románech V. Huga, které jsou více či méně ovlivněné podsvětím Paříže. V díle *Chrám Matky Boží v Paříži* se čtenář setkává především s místem zvané Dvůr divů, které představuje útočiště zločinců a tuláků. S tímto místem mají spojitost dvě hlavní postavy románu – Esmeralda a básník Gringoire. Esmeralda jako cikánka se však tomuto místu vymyká, jelikož na rozdíl od ostatních obyvatel, představuje dobro. Gringoire se všemu přizpůsobuje a díky své štěstěně uniká pokaždé trestům, na rozdíl od ostatních hlavních postav, které na konci románu umírají. Stejně jako Esmeralda, Quasimodo má dobré srdce, avšak jeho zjev je ohybný. Klaudius Frollo jako antihrdina, představuje postavu rozpolcenou mezi svými city a rolí v církvi. Zároveň je jeho postava protikladem dobra, které má představovat. Všechny tyto postavy jsou svým způsobem výjimečné a zklamané realitou, kterou nemohou změnit – tím splňují jeden z hlavních rysů romantismu.

Podobné postavy jsou vyobrazeny i v díle *Bídníci*. Jean Valjean však navíc prochází celým dějem románu dlouhou cestou nápravy k dobru a na jeho postavě bylo autorovým záměrem ukázat nespravedlnost trestu za krádež pro obživu rodiny. Neodbytná minulost Valjeana je ztvárněna postavou inspektora Javerta, který přes své přesvědčení, že trestanec nemůže být dobrý, nakonec nechá Valjeana jít, avšak neunesse váhu svého činu a unikne realitě prostřednictvím sebevraždy. Na postavě Fantiny autor opět poukazuje na nespravedlivé odsuzování společností, neboť Fantina vše obětovala dceři, ale přesto dále upadá do bídy bez jakékoliv pomoci ze strany otce dítěte či bývalých nejlepších přítelkyň; je vyhozena ze zaměstnání kvůli pomluvám a nakonec umírá. Hugo dal část sebe sama do postavy Maria, který je v několika ohledech podobný mladému Hugovi. Dále zde autor upozorňuje na postavě Gavroche a jeho sestry Eponiny na děti, které vyrůstají na ulici a o které se rodiče ani společnost nestará. Díky četným popisům míst, jako stoka či třetí propadliště, a dále vysvětlením vzniku zločinecké hantýrky, si čtenář utváří představu o podsvětí Paříže.

Stejně jako Hugo upozorňuje na špatný postoj společnosti vůči chudým lidem, sdílí tuto myšlenku i další autor 19. století – Eugène Sue. Jeho román *Tajnosti pařížské* byl jednou z inspirací pro dílo *Bídníci*, jelikož byl vydaný téměř 20 let před publikací *Bídníků*. Sue do svého románu na rozdíl od Huga přidává postavu urozenou (Rudolf), která představuje

pomocnou ruku chudým či soudce zločinu. Jinak jsou si obě díla velice podobná: charakteristika postav a jejich osudů, které jsou propleteny; popisy míst odporných k životu, kde musí přežívat chudí lidé. V poslední kapitole jsou pro zajímavost shrnuty nejznámější adaptace obou románů, které se v obou případech někdy vzdalují původnímu znění, jindy přibližují. Charakter hlavních postav však zůstává téměř vždy nezměněn, jelikož Hugovi hrdinové jsou tím, co především proslavilo jeho romány.

Přestože od publikace Hugových románů uplynula dvě století, jejich témata jsou dnes stále aktuální. Osudy hlavních hrdinů jako Valjeana či Esmeraldy mohou být spatřeny v novodobých dílech jiných autorů či v nich někteří čtenáři mohou nalézt podobnost s osudy člověka moderní doby, např. Valjeanova změna v dobrého člověka, Esmeraldin nezkažený charakter přes negativní vlivy okolí, Cosetta jako sirotek, který nalezne novou rodinu. Stejně jako v Hugových románech, lidé se potýkají a budou potýkat s bídou, která některé láká ke zločinu, a tak i dnes vznikají zločinné gangy městských čtvrtí podobné Patron-Minette zmíněné v *Bídnicích*. Stále je možné se setkat s lidmi, kteří žijí v otřesných životních podmínkách pro mnohé z nás až nepředstavitelných – podobně jako rodina brusiče v *Tajnosti pařížské*; avšak v porovnání s 1. polovinou 19. století se jedná již o podstatně menší část obyvatelstva. Ve světě 21. století tedy najdeme zakořeněné některé dlouhodobé problémy, kterým se ve svém díle věnoval Hugo, např. dětská práce či vliv zločinu na rodiny po generace; avšak nyní se s nimi setkáme v Paříži méně často nežli v *Bídnicích* či *Tajnostech pařížských*.

Résumé ve francouzštině

Le milieu de Paris dans les romans de Victor Hugo

L'objectif de ce mémoire de licence est de présenter le milieu de Paris dans les romans *Les Misérables* (1862) et *Notre-Dame de Paris* (1831) écrits par l'auteur français du 19e siècle, Victor Hugo. Ce mémoire est divisé en partie théorique, qui concerne la vie de Hugo et l'histoire de Paris, et en partie pratique, qui concerne l'analyse des deux romans.

Hugo était influencé par plusieurs événements dans sa vie pour écrire ses romans, par exemple, par sa liaison avec son épouse, par son père ou son frère. On connaît Hugo comme un de plus importants représentants du romantisme, donc les lecteurs peuvent observer les traits du romantisme dans ces deux romans. En plus, le contexte historique a le rôle majeur dans l'œuvre de Hugo, parce que l'auteur emploie les événements historiques pour maintenir la cohérence et la crédibilité du roman. Les événements historiques de Paris sont résumés dans le deuxième chapitre ; plus précisément, c'est l'histoire de Paris du 15e siècle, la période de l'action de *Notre-Dame de Paris*, et la première moitié du 19e siècle, la période des *Misérables*.

La partie pratique commence par l'analyse des personnages principaux qui sont plus ou moins en contact avec le milieu parisien. *Notre-Dame de Paris* est connu par les trois héros qui sont typiques par leur singularité : Esmeralda est une belle jeune fille qui vit sans être corrompue dans l'environnement de La Cour des Miracles ; Quasimodo est laid et bossu, mais il peut aimer ; Claudius Frolo est un archidiacre qui est déchiré par son statut religieux et son amour pour Esmeralda. En plus, on doit mentionner le poète Pierre Gringoire qui mène les lecteurs dans La Cour des Miracles, le milieu des criminels et vagabonds qui est typique pour Paris du 15e siècle. Ce poète a de la chance, parce que chaque fois, quand il a dans un problème, il échappe et sauve sa vie. En revanche, les trois héros principaux meurent. On peut dire que ces personnages sont déchirés par la réalité parce qu'ils ne peuvent pas la changer ; donc c'est un des signes du romantisme.

Dans *Les Misérables* l'auteur présente plus d'environnements où se trouvent la misère et le crime, par exemple, les égouts de Paris et leur histoire mystérieuse, le logement du Thénardier etc. En plus, le narrateur décrit l'histoire de l'argot qui servait à la racaille

parisienne. Le gamin Gavroche et Eponine présentent la situation horrible des enfants des rues parisiennes condamnés par la société contemporaine de leur époque. Comme pour les enfants abandonnées à leur sort, la mauvaise situation des femmes-mères sans mari, est interprétée dans l'histoire de Fantine. Le chemin le plus important est celui de Jean Valjean qui change devenant un homme honnête et son destin est relié avec la vie de Fantine, Cosette et Marius. Hugo signale l'injustice touchant les criminels qui sont condamnés seulement pour le vol de repas, mais quand l'homme devient un criminel, sa vie et la vie de sa famille sont réprochées par la société qui ne les aide pas. Le passé qui leur colle à la peau est représenté ici par l'inspecteur Javert, qui n'accepte pas l'évolution de personnage ; il se suicide parce qu'il ne peut pas supporter l'idée que Valjean peut être un ancien criminel qui fait le bien.

En plus, dans ce chapitre, le roman *Les Misérables* est comparé avec *Les Mystères de Paris* (1842) d'Eugène Sue. Les deux œuvres ont beaucoup de signes similaires, par exemple, les milieux criminels, les personnages pauvres, misérables ou méchants ; en revanche Sue introduit également les personnages nobles, comme Rudolf, qui représente le juge des criminels mais en même temps il aide les pauvres. Enfin, il y a une liste des adaptations cinématographiques et musicales des *Misérables* et de *Notre-Dame de Paris*. Les films sont plus ou moins fidèles aux romans, même si certaines situations et épisodes des personnages sont omis.

Bien que deux siècles se soient écoulés depuis la publication des romans de Victor Hugo, leurs thèmes sont toujours actuels. Les destins des personnages principaux tels que Valjean peuvent être trouvés dans les œuvres contemporaines et certains lecteurs peuvent trouver des similitudes avec le destin de l'homme moderne, par exemple, le changement de Valjean en un homme moral et bon. Comme dans les romans de Hugo, les gens sont et seront aux prises avec la misère qui attire certains au crime, ainsi des gangs criminels de quartiers urbains similaires à la Patron-Minette mentionnée dans *Les Misérables* émergent aujourd'hui. Il est encore possible de trouver des gens qui vivent dans des conditions de vie épouvantables, comme la famille de l'aiguiser dans *Les Mystères de Paris*. Dans le monde du 21e siècle nous trouvons encore certains problèmes de longue durée auxquels

Hugo s'est consacré dans son œuvre, tels que le travail des enfants ou l'impact de la criminalité sur les membres de familles.

Seznam použitých informačních zdrojů

1. HUGO, Victor. *Bídníci I.* Z francouzského originálu *Les Misérables*, vydaného nakl. Robert Garnier, Paris 1968, přeložila a poznámkami opatřila Zdeňka Pavlousková. V Praze: Oden, 1975.
2. HUGO, Victor. *Bídníci II.* Z francouzského originálu *Les Misérables*, vydaného nakl. Robert Garnier, Paris 1968, přeložila a poznámkami opatřila Zdeňka Pavlousková. V Praze: Oden, 1975.
3. HUGO, Victor. *Chrám Matky Boží v Paříži.* Z francouzského originálu *Notre-Dame de Paris*, vydaného nakl. Alexandre Haussiaux v Paříži roku 1856, přeložila Milena Tomášková. V Praze: Garamond, 2018. ISBN 978-80-7407-417-2
4. SUE, Eugène. *Tajnosti pařížské.* Z francouzského originálu *Les Mystères de Paris*, vydaného Jean-Jacques Pauvertem, Paris 1963, přeložila a upravila Věra Dvořáková. V Praze: Odeon, 1970.
5. MAUROIS, André. *Olympio and život Victora Huga.* Z francouzského originálu *Olympio ou la vie de Victor Hugo*, vydaného nakl. Hachette v Paříži roku 1954, přeložila dr. Božena Kaupová. V Praze: Mladá fronta, 1977.
6. *Dějiny francouzské literatury 2. díl.* Kolektiv autorů za vedení univ. prof. dr. Jana Fischera, DrSc. V Praze: Academia, Nakladatelství Československé Akademie věd, 1976
7. *Dějiny francouzské literatury 1. díl,* kolektiv autorů za vedení univ. prof. dr. Jana Fischera, DrSc. V Praze: Academia, Nakladatelství Československé Akademie věd, 1966
8. FERRO, Marc. *Dějiny Francie.* Z francouzského originálu *Histoire de France*, vydaného nakl. Odile Jacob v roce 2001, přeložily Jitka Matějků a Doubravka Olšáková. V Praze: NLN, s.r.o. Nakladatelství lidové noviny, 2006. ISBN 80-7106-888-8
9. Victor Hugo's Inspiration for Les Misérables: The June Rebellion of 1832. *History Things* [online]. 22 November 2016 [cit. 2020-05-06]. Dostupné z: <https://historythings.com/victor-hugos-inspiration-les-miserables-june-rebellion-1832/>

10. HUGHES, David. Is Les Miserables a true story? Real-life inspiration behind Victor Hugo's epic novel. *INews* [online]. London, 1 February 2019 [cit. 2020-05-06]. Dostupné z: <https://inews.co.uk/culture/books/les-miserables-bbc-book-victor-hugo-true-story-141827>
11. SIMONOVSKI, Nikola. Victor Hugo wrote “The Hunchback of Notre Dame” in part to raise awareness of undervalued Gothic architecture in Paris. *The Vintage News* [online]. 23 April 2017 [cit. 2020-05-06]. Dostupné z: <https://www.thevintagenews.com/2017/04/23/victor-hugo-wrote-the-hunchback-of-notre-dame-in-part-to-raise-awareness-of-undervalued-gothic-architecture-in-paris/>
12. Comment Victor Hugo a écrit "Les Misérables." *France Culture* [online]. 16. 1. 2020 [cit. 2020-05-06]. Dostupné z: <https://www.franceculture.fr/litterature/comment-victor-hugo-a-ecrit-les-miserables>
13. La ville a inspiré Victor Hugo. *Le Parisien* [online]. 2 août 2016 [cit. 2020-05-06]. Dostupné z: <http://www.leparisien.fr/archives/la-ville-a-inspire-victor-hugo-02-08-2016-6009999.php>
14. Victor Hugo au cinéma. *Ciné-club de Caen* [online]. [cit. 2020-05-06]. Dostupné z: <https://www.cineclubdecaen.com/analyse/victorhugoacinema.htm>
15. Notre-Dame de Paris, muse du cinéma, de la littérature, du théâtre et du jeu vidéo. *Le Figaro - Culture* [online]. 17 avril 2019 [cit. 2020-05-06]. Dostupné z: <https://www.lefigaro.fr/culture/notre-dame-de-paris-muse-du-cinema-de-la-litterature-du-theatre-et-du-jeu-video-20190417>
16. HOVASSE, Jean-Marc. À propos de l'œuvre. *Essentiels Littérature* [online]. [cit. 2020-05-06]. Dostupné z: <https://gallica.bnf.fr/essentiels/hugo/dame-paris/propos-oeuvre>
17. Victor Hugo – Le Guide Complet. *La langue française* [online]. 28 octobre 2019 [cit. 2020-05-06]. Dostupné z: <https://www.lalanguefrancaise.com/litterature/victor-hugo/>
18. VII. Paris sous les Valois. - XVe siècle. *Histoire de Paris - Fernand Bournon* [online]. 24. 3. 2015 [cit. 2020-05-06]. Dostupné z: <http://fernandbournon.free.fr/paris/livre-1-chapitre-07.php>

19. XVI. Paris sous Louis-Philippe. *Histoire de Paris - Fernand Bournon* [online]. 24. 3. 2015 [cit. 2020-05-06]. Dostupné z: <http://fernandbournon.free.fr/paris/livre-1-chapitre-16.php>
20. La Cour des Miracles. *L'Internaute* [online]. [cit. 2020-06-06]. Dostupné z: <http://www.linternaute.fr/expression/langue-francaise/82/la-cour-des-miracles/>
21. XIV. Le Consulat et l'Empire. *Histoire de Paris - Fernand Bournon* [online]. 24. 3. 2015 [cit. 2020-05-06]. Dostupné z: <http://fernandbournon.free.fr/paris/livre-1-chapitre-14.php>
22. XV. Paris sous la Restauration. *Histoire de Paris - Fernand Bournon* [online]. 24. 3. 2015 [cit. 2020-05-06]. Dostupné z: <http://fernandbournon.free.fr/paris/livre-1-chapitre-15.php>
23. *Show History: Music Theatre International* [online]. [cit. 2020-07-02]. Dostupné z: <https://www.mtishows.com/show-history/18693689>